

Tomáš Raděj

Irácké povstání v letech 2003–2009

Strategie, taktika a ideologie islámských radikálních
a nacionalistických uskupení

ÚSTAV
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
PRAHA

INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
PRAGUE

krétních konfliktních ohniscích. Tyto skupiny mají vazby na globální džihád a často fungují jako regionální spojenci či přidružené skupiny *al-Qáidy*, přičemž zaměřují svou pozornost na místní uskupení a místní krize, aby mohli rozdmýchat džihád“ (Kilcullen, 2005: 602). Třebaže se Kilcullen ve svých studiích zabývá mnohými aktuálními dějišti globálního povstání, včetně palestinských území, Čečenska, Filipín či Indonésie, zřejmě je jeho zaujatost Irákem a Afghánistánem, jimž věnuje největší pozornost v četných konkrétních a zmínkách o jednotlivých konfliktech.

Kilcullen skutečně vzbudil v minulých letech značnou pozornost svými teoriemi, jak se autor již dříve zmínil, a přestože se svými teoriemi zabývá zvláště proto, aby vypracoval efektivní strategii boje proti tomuto novému typu povstání – což se odráží v jeho de facto protipovstaleckých „manuálech“ (Kilcullen, 2006; Kilcullen, 2007; srv. Kilcullen 2007a) –, je pro nás důležitá i jeho teoretická úvaha o povaze globálních povstání, do kterých řadí též Irák. Kilcullen si samozřejmě uvědomuje komplexnost iráckého povstání, sám je označuje za „povstání, založené na komunitě“ (*community-based insurgency*) (Kilcullen, 2007: 119), ale právě proto, že se irácké povstání liší v rámci sunnitské a šíitské komunity, nelze na ně jako na celek vztáhnout Kilcullenovu teorii o globálním islámském povstání. To ostatně ani Kilcullen ve svých studiích nenaznačuje! Vyhýbá se zařazení iráckého povstání do jednotné kategorie či typu v rámci nějaké vybrané typologie. Přestože o Iráku mnohokrát hovoří, považuje ho implicitně za součást globálního islámského povstání a neustále se zamýšlí nad účinnou strategií proti (nejen) iráckým povstalcům, vyhýbá se konkrétní aplikaci svého modelu na příkladě Iráku. Autor tak ovšem činí v závěru práce.

Následující kapitola o struktuře iráckého povstání a o taktických metodách iráckých povstalců přispějí k hlubšímu pochopení strukturálních, ideologických, strategických a taktických rozdílů v řadách obrovského spektra povstaleckých uskupení, jež se během let 2003–2009 zformovala, (re)aktivovala, zanikala a navzájem též násilně potírala.

4. Struktura iráckého povstání

Tato kapitola je autorem zamýšlena jako hutný, nikoli však celkově vyčerpávající přehled³³ nejdůležitějších povstaleckých skupin v Iráku v letech 2003–2009. Pozornost je u zmíněných skupin zaměřena především na ty povstalecké aktivity, jež jsou v jistém smyslu relevantní pro pochopení jejich ideologie a cílů. Zatímco některé irácké (zvláště sunnitské) povstalecké skupiny neměly v tomto období zřejmou politickou reprezentaci (a tudíž ani relevantní politické aktivity), ve výhodnějším postavení oproti sunnitským povstalcům byly strukturálně komplexnější šíitské vojensko-politické formace, jejichž politické reprezentace tvořily významné názorové platformy v nově budovaném Iráku, přičemž jejich ozbrojená křídla zároveň hrála významnou roli (často negativní) v iráckém povstání. V této kapitole jsou u šíitských formací popsána především tyto ozbrojené součásti. Jejich násilná role v rámci iráckého povstání, obestřená dodnes dohady a nejasnostmi, stále mimočodem není plně doceněna a hlavní pozornost byla vždy věnována spíše sunnitskému povstání. Ve skutečnosti však šíitské bojůvky sekundárně hrály velkou roli v rozdmýchání sektářských svárů, zneužívající svou dominanci v post-saddámovském Iráku.

Zpočátku se sunnitští, jakož i šíitští povstalci zaměřili hlavně na útoky na koaliční jednotky, později však v rámci sektářských střetů, k nimž začalo do-

³³ Kapitola o struktuře iráckého povstání je svým charakterem dosti specifická, přičemž mnohé závěry v ní obsažené vycházejí z osobních pozorování autora v Bagdádu za jeho ročního pobytu v r. 2007. Při psaní analýz v Bagdádu autor spoléhal na množství informačních zdrojů, jež dnes již nemá k dispozici, přičemž tyto informační zdroje nebyvaly v autorových „iráckých“ analýzách citovány. Mnohdy šlo i o ad hoc překlady iráckých novin či o utajené koaliční analýzy, vyžadující bezpečnostní prověrku. Autor dnes tedy disponuje získanými informacemi, avšak nelze citovat použité zdroje. Proto autor konfrontoval své tehdejší analýzy s dostupnými zdroji – není-li uvedeno jinak, většina informací v této kapitole pochází kromě zmíněných pramenů z následujících zdrojů: Allawi, 2007; Bremer, 2004; Chehab, 2004; Hafez, 2007; Hashim, 2006; Hashim, 2009; Nance, 2007; Nasr, 2007; Rosen, 2006. Tam, kde to autor považoval za nutné, je přesto uvedený konkrétní zdroj.

cházet rozsáhleji již v r. 2004, i na civilní populaci sunnitské, resp. šíitské komunity. Ozbrojené útoky proti svým silám Američané zpočátku považovali „šmahem“ za aktivity takzvaných FRL (*Former Regime Loyalists* – Přivrženci bývalého režimu), kterým se také někdy říkalo FRE (*Former Regime Elements* – Elementy bývalého režimu). Termín FRE je někdy označován za pozdější variantu termínu FRL, v době, kdy již FRE začaly samostatně operovat jako povstalci (Nance, 2007: 99). Pro povstalce, bojující proti americké okupaci, se též začal používat zavádějící a až „orwellovský“ termín AIF (*Anti-Iraqi Forces* – Protiirácké síly). V rámci americké armády se však preferovaly termíny FRL a FRE. Takové elementy jistě existovaly a po jistou dobu zřejmě mohly doufat v možnost znovunastolení padlého režimu, popř. v návrat nadvlády Baasu. Avšak autor věří tomu, že velmi záhy se tyto skupiny (a jejich členové) „rozmělnily“ do mnoha různých, postupně vznikajících skupin iráckého povstání, včetně islámských radikálních a *džihádistic-kých* proudů. Taktéž se autor domnívá, že namísto baasistické ideologie hrála u příslušníků bezpečnostního aparátu minulého režimu postupně největší roli nacionalistická motivace, ať už byly její „odstíny“ jakékoli. Část bývalých členů saddámovských bezpečnostních složek patrně též mohla naplno projevit své islámské radikální smýšlení až během současného povstání, nebo k podobnému světonázoru mohla dospět poté, co byla ovlivněna průběhem invaze a následným vývojem.

Během různých fází povstání docházelo též na vzájemné ozbrojené boje iráckých povstaleckých uskupení v rámci vnitřních střetů (sunnité versus sunnité, sunnité versus šíité, šíité versus šíité). V kapitole nejsou zmíněny dvě kurdské vojensko-politické frakce, PUK a KDP, třebaže v počátcích iráckého povstání pomáhaly kurdské frakce eliminovat sunnitské islámské (nejen irácké) radikály na severu Iráku (Chehab, 2004: 37–44; srv. Rubin, 2001). Rozhodujícím faktorem pro nezařazení těchto frakcí do následujícího popisu byla skutečnost, že se nezapojily do ozbrojených aktivit proti americké armádě a ani proti nové irácké administrativě. Proto kurdské formace netvořily součást iráckého povstání proti okupaci a ani proti jejím následkům. Dnes však PUK a KDP pochopitelně nadále představují vojenskou sílu, s níž je nutné počítat, a politický význam obou frakcí v irácké politice je též neoddiskutovatelný. Není rovněž vůbec vyloučeno, že se v budoucnosti obě kurdské frakce mohou zapojit do povstání mnohem intenzivněji – katalyzá-

torem pro to může být propuknutí ozbrojených svárů mezi iráckou armádou a kurdskými frakcemi o sporná území (oblast měst Kirkúk, Chánaqín apod.).

Struktura iráckých povstaleckých skupin je rozdělena na tři části – první podkapitola pojednává o sunnitských povstaleckých skupinách, druhá o šíitských formacích a třetí je věnována zahraničním elementům v rámci povstání. Zatímco analýza sunnitského povstání představuje kvůli jeho fragmentaci největší problém, analýza šíitského povstání, soustředěného okolo několika silných a de facto etablovaných vojensko-politických formací, až takový problém nepředstavuje. Otázka zahraniční účasti v řadách iráckého povstání je pochopitelně zatížena mnoha protirečícími si informacemi, v nichž je mnohdy velice obtížné rozlišit úmyslně lživou propagandu či rozpoznat jejich věrohodnost – v tom spočívá obtížný úkol jejího popisu.

V průběhu iráckého povstání v letech 2003–2009 se vynořily zřejmě až stovky různorodých názvů povstaleckých organizací, ať již v rozmanitých internetových prohlášeních, v tiskovinách či dokonce v graffiti na zdech a na stěnách domů v konkrétních oblastech jejich (údajně) působnosti. Mnohdy tak byly krátkodobě zaznamenány názvy organizací, o nichž už později nikdo neslyšel. Jiné povstalecké formace zase údajně spontánně vznikly v reakci na určitou situaci, byly zaznamenány jako povstalecké uskupení, avšak od té doby existuje jen jediná zmínka o jejich existenci – příkladem může být oznámení o vzniku povstalecké skupiny *Mudžáhidún Saddám (Saddámovi mudžáhidé)*, která slibovala pomstu za smrt dvou Saddámových synů (Qusaje a Udaje Husajna), zahynuvších při přestřelce s americkými jednotkami u Mósulu v červenci 2003. Od doby této proklamace již však formace nikdy nebyla zaznamenána. To je doklad jednoho z problémů, jež vyvstávají při snaze pokud možno přesného popisu (nejen sunnitské) povstalecké scény.

4.1 Sunnitská uskupení

„...*Revoluční brigády r. 1920* (dále jen RB) *zřídily své vlastní milice, které bok po boku s Američany bojovaly v oblastech Abú Ghrajb...* (RB) *spáchaly opovrženímhodné zločiny, popravovaly zahraniční bojovníky, kradly ženám šperky a vrhávaly do soukromí domovů – to vše se souhlasem svých křížáckých*

pání... Žádáme vůdce a duševně zdravé členy RB, aby přehodnotili svůj současný postoj... vůdci RB hledají pomoc u veřejnosti a dokonce i u kriminálních, aby mohli budovat své zrádné milice.“

(prohlášení al-Qáidy v Iráku z 22. září 2007, s odkazem na rozpory v řadách sunnitského povstání, a v němž al-Qáida v Iráku kritizuje smířlivost povstaleckých skupin, ochotných k zapojení do mírového procesu; ISI: The Truth about the 1920 Revolution Brigades)

...Bratři, když začal džihád, Iráčané různého původu a z rozdílných frakcí pozvedli své zbraně na stezce k obraně islámu, své cti a své země... Zpočátku všechny skupiny bojovaly společně, dokud se neobjevily satanské vlivy, které způsobily, že se najednou některé skupiny začaly prohlašovat za ty ‚nejzasloužitější‘, které mohou vyhlašovat a vést džihád... To byl začátek problémů mezi sítí al-Qáida a ostatními iráckými (povstaleckými) frakcemi. Al-Qáida neušetrila aktů odplaty nikoho na bitevním poli, dokonce ani své vlastní salafistické bratry. Al-Qáida na ně zaútočila a mnohé z nich zabila, přičemž své činy ospravedlňovala nekonečnými výmluvami... později se konflikt rozšířil do města Fallúďža, kde síť al-Qáida zabila našeho bratra šajcha Umara Saída al-Hurána, našeho bratra a vůdce šajcha Umara Mahmúda al-Faláhiho... Výsledkem bylo, že mnozí lidé – včetně naší frakce – se začali bránit. Věru, byli jsme schopni je porazit a odhalit jejich ostudné činy...“

(prohlášení skupiny Irácký Hamás z 2. října 2007, dokumentující rozhořčené spory mezi sunnitskými povstalcí; Statement from „Hamás in Iraq“)

Iráčtí sunnitě, až na výjimky, v celém sledovaném období let 2003–2008 patřili k neaktivnějším nepřátelům zahraniční okupace (a jevů s ní spjatých, jako byla např. rostoucí šiitská dominance). Právě jejich povstání zhatilo mnohé „poválečné“ plány americké administrativy a překvapivě intenzivním způsobem dokázalo vzdorovat americké vojenské okupaci. Také kvůli faktu

tohoto dlouhodobého ozbrojeného aktivismu je sunnitská povstalecká scéna v rámci iráckého povstání nejrozrůznější a nejsložitější, pokud jde o pochopení různých vazeb i překotného vývoje jejich aktérů.

Sunnitské povstání je od počátku provázeno nadměrným frakcionářstvím, přičemž není úplně jasné, jak významnou část povstání v dobách jeho největší síly reprezentoval nacionalistický proud, či islámský radikální proud. Autor se domnívá, že převážná většina sunnitského povstání byla hnána nacionalistickými motivy. Tento problém byl již také částečně zmíněn v předešlé kapitole. Sunnitské povstalce můžeme dozajista rozdělit na část spíše nacionalistickou a na část povstalců, která se profilovala spíše na základě ideologie islámského radikalismu. Některé sunnitské nacionalistické skupiny používaly čistě vlasteneckou, sekulární a protiokupační rétoriku, jiné nacionalistické skupiny sice islámskou rétoriku (různě hojně) používaly, avšak byly primárně skupinami nacionalistickými.

V případě islámských radikálních skupin v rámci sunnitského povstání rovněž poněkud tápeme – část skupin se sice hlásila k rétorice islámského radikalismu, mohla mít představu (radikálně) islámského charakteru budoucího iráckého režimu (či vlastního sunnitského útvaru?) a bojovala proti iráckým šiitům. Avšak např. proti iráckým šiitům bojovala a brojila nikoli na základě fanatického náboženského radikalismu, ale prostě jen proto, že šiiti vnímala jako nové uzurpátory, kteří budou sunnitskou komunitu v budoucím Iráku znevýhodňovat a v horším případě vyhánět a vyvražďovat. Tyto islámské radikální skupiny vnímají padlý baasistický režim jako špatný, zkažený a neislámský a nikterak nelitují jeho zhroucení. Jejich působnost i ambice jsou omezeny na dosažení cílů v rámci iráckého povstání a nehlásí se k ideologii al-Qáidy (a taktéž nespolupracují se zahraničními dobrovolníky). Mohli bychom je označit za jakýsi „nacionalisticko-islámský proud“.

V řadách sunnitských povstaleckých skupin však v letech 2003–2009 existují i povstalci, kteří patří k „tvrdším“ islámským radikálním skupinám, na irácké šiiti útočí mj. kvůli jejich náboženské odlišnosti, s velkým podezřením sledují úmysly šiitského Íránu v Iráku (a svá podezření doprovázejí protišiitskou islámskou radikální rétorikou), jejich dogmatická rétorika je o poznání radikálnější, stejně jako jejich striktní lpění na principech islámu. Část těchto islámských radikálních iráckých skupin potom chápe svůj boj v iráckém povstání jako součást jakéhosi globálního džihádu, což se projevuje jejich provázaností se zahraničními dobrovolníky (*mudžáhidy*), jejich globální

islámskou radikální propagandou a též ideologickou spřízněností se světónázorem, hlásaným v rozmanitých prohlášeních al-Qáidy, která Irák spatřovala jako jedno z hlavních bojišť ve svém globálním *džihádu*. Přesné zařazení jednotlivých sunnitských povstaleckých skupin na ose nacionalismus–islámský radikalismus je však nemožné, především kvůli typickým ideologickým přesahům jejich členstva a propagandy, ideologickým proměnám skupin v čase a též kvůli nemalému frakcionářství v řadách jednotlivých skupin!

Některé sunnitské skupiny, účastníci se povstání, existovaly již před r. 2003, ale většina jich vznikla až po svržení Saddáma Husajna. Jednou z prvních sunnitských skupin, která vznikla až následkem invaze, bylo *Islamic Resistance Movement (IRM) – Islámské hnutí odporu* (dříve známé jako *Irácké národní hnutí odporu*), jehož vojenské křídlo vešlo ve známost jako *1920 Revolution Brigades (RB) – Revoluční brigády r. 1920* (někdy též byly označovány jako *Islamic Response – Islámská odpověď*). O vedení této skupiny, ustavené v r. 2003, nejsou známy téměř žádné spolehlivé informace, stejně jako chyběla znalost o její skutečné síle. Zdá se však, že IRM respektovala během své existence mínění hlavních iráckých sunnitských autorit v zemi a nepatřila k nejmilitantnějšímu islámskému radikálnímu spektru, jež proslulo nevybíravými útoky i na irácké civilisty. Pokud je známo, IRM neútočila na civilní cíle a zaměřovala se striktně na cizí okupaci Iráku. Její hlavní jádro patrně tvořili bývalí příslušníci rozpuštěné irácké armády, zvláště ti se silným nacionalistickým cítěním, jinak by se skupina patrně profilovala jako radikálnější náboženská opozice proti okupaci. V březnu 2007 se z IRM odpojila nesouhlasná radikální frakce, která přijala název *Iraqi Hamas – Irácký Hamás*. Jádrem sporu v IRM byl patrně postoj k dalším složkám sunnitského povstání a otázka postoje k Synům Iráku. Irácký Hamás se na podzim 2007 distancoval od aktivit „al-Qáidy v Iráku“.

Mezi hlavní taktické metody, používané IRM, patřily pravděpodobně raketové a minometné útoky, nastražování IED u cest, používaných americkou armádou, a zřejmě i sebevražedné operace (u posledně uvedené „metody“ však panují značné neshody a autor se nedomnívá, že by IRM tyto operace prováděla, alespoň nikoli systematicky). Na rozdíl od jiných sunnitských uskupení se IRM zřejmě věnovala výhradně guerillovým aktivitám. Přestože jsou domněnky, že IRM působila i na západním předměstí Bagdádu (zvláště na předměstí Abú Ghrajb), irácká metropole byla spíše na okraji zájmu v celkových aktivitách skupiny. Operačním prostorem IRM vždy byla spíše ob-

last západního Iráku, hlavně provincie Anbár (města Ramadí, Fallúdža aj.) a provincie Nínawá a Dijála.

Jediným zadrženým, vysoce postaveným členem skupiny byl Hátim Zaubá, údajný velitel RB, kterého zadržely irácké bezpečnostní síly v lednu 2005. O jeho současném osudu nebylo v době psaní studie možno nalézt uspokojivé zprávy. V březnu 2007 pravděpodobně islámští radikálové ze sunnitské skupiny ISI zavraždili vůdce RB, známého jako Hárith Záhír Chámis Dhari, kvůli jeho smířlivému postoji k Synům Iráku. Jeho zabítí hrálo značnou roli v odcizení sunnitských povstalců taktice nejradikálnějšího spektra sunnitských povstalců (primárně definovaného ideologií islámského radikalismu). Pokud jde o reakci skupiny IRM na spojení sunnitských klanů s Američany, zaujala IRM zprvu smířlivý vyčkávací postoj, protože nechtěla bojovat se sunnitskými soukmenovci. Později se převážná část členstva IRM zřejmě zapojila do sunnitských milicí, vedoucích boj proti *džihádickým* povstalcům. Jméno RB mohla začít používat dříve odštěpená odnož, tedy Irácký Hamás. Vzhledem k charakteru a aktivitám skupiny IRM, potažmo RB, by ji autor řadil spíše do primárně nacionalistických skupin.

Za militantnější a radikálnější sunnitskou skupinu je možno považovat *Islámskou armádu v Iráku – Islamic Army in Iraq (IAI)*, která taktéž vznikla krátce po invazi v r. 2003. Do řad této skupiny patřili prý i Iráčané šíitského vyznání a dokonce iráctí Kurdové. Vůdce této skupiny Ismáil Džubúri v r. 2006 tvrdil, že IAI čítá tisíce ozbrojených bojovníků proti zahraniční okupaci.

Ozbrojené aktivity IAI započaly již v r. 2003. Skupina proslula brutálním zabíjením unesených osob, včetně vraždy italského novináře Enzo Baldoniho (2004), tří makedonských kontraktorů (2004) a amerického kontraktora (2005). Ne všichni rukojmí IAI však byli zavražděni, někteří byli posléze unesci propuštěni, např. iránský konzul Feredion Jahani. Kromě únosů se IAI zaměřovala na útoky na americké síly, na irácké bezpečnostní složky a též na irácké šíity. IAI pravidelně informovala o svých ozbrojených srážkách se šíitskou skupinou Mahdí Army a iráckou policií považovala za de facto prošíitskou složku. Ke známým útokům Džalábiho (Chalabiho) v r. 2004, při kterémž byli zabiti dva jeho bodyguardi a dva unesci (jednomu později unesci v rámci své zastrašovací taktiky uřezali hlavu). Není však jasné, jaké skupiny, hlásící se do jisté míry k IAI, byly skutečně jejími bojovými odnožemi,

či spíše jen nezávislými buňkami. Proto je nutné střizlivě hodnotit akce, připisované IAI. Z minulých let jsou známy tyto názvy údajných podskupin či skupin, spojených nějakým způsobem s IAI – Brigáda rytířů Alího Ibn Abú Tálíba, Brigády strachu, Brigády hrůzy, Brigády lvů monoteismu apod. (srv. Nance, 2007: 250).

IAI při svých aktivitách spolupracovala s IRM, ale také s dalšími sunnitskými skupinami, včetně irácké al-Qáidy. Primární oblastí operací byl pro IAI Bagdád a okolí, především na jihu metropole (až k území provincie Bábíl), avšak aktivity skupiny byly zaznamenány v celé oblasti sunnitského osídlení. Do značné míry tomu mohl napomoci fakt, že vůdce IAI, Džubúrí, pochází z prominentního a vlivného sunnitského klanu jižně od Bagdádu, a těšil se zřejmě podpoře místního obyvatelstva. V průběhu roku 2007 byly zaznamenány ozbrojené střety mezi IAI a al-Qáidou v Iráku, jež byly střídavě popírány a střídavě potvrzovány, pravděpodobně tedy docházelo k uzavírání příměří mezi oběma skupinami, jež bylo následně porušováno. Navzdory časté islámské radikální rétorice IAI měla skupina na zřeteli především osvobození Iráku od okupačních sil, přičemž mnohá její prohlášení byla spíše nacionalistická než *džihádistická*. Mnohé propagandistické videonahrávky sunnitského povstání, kolující na islámských radikálních webech po celém světě, pocházejí právě z produkce IAI.

Navzdory útokům na šíitské milice či na irácké bezpečnostní síly se IAI distancovala od útoků na civilní šíitskou populaci, prohlášujíc v r. 2006, že bojuje pouze proti „*okupaci a jejím poskokům, a proti nikomu jinému. Výzva na zabíjení šíitů je ohněm, který sežehne všechny Iráčany, sunnity i šíity*“ (Nance, 2007: 248). Zamítavě tedy zareagovala na výzvy Zarqáwího i na taktiku „al-Qáidy v Iráku“. Rozpory mezi oběma skupinami se později ještě více prohloubily a vedly k již zmíněným ozbrojeným střetům.

Islámská fronta pro irácký odpor – Islamic Front for the Iraqi Resistance (IFIR), známa je též arabská zkratka **JAMI** se ve své patrně ryze guerillové taktice zaměřovala na americkou armádu a na elementy, které s ní přímo spolupracovaly. IFIR proto odmítala útoky na příslušníky ISF (irácké bezpečnostní síly) a na irácké cíle obecně. Údajně též odmítala kooperovat se skupinami, které vůči Iráčanům používají násilí. Taktiku braní rukojmích a jejich následné bestiální zabítí považovala IFIR za nežádoucí pošramocení obrazu iráckého povstání a jeho cílů. Vojenské křídlo IFIR se nazývalo **Brigády Saláha ad-Dína al-Ajjúbího – Salah ad-Din al-Ayyubi Brigades**.

Na základě dostupných informací lze dojít k závěru, že IFIR operovala hlavně ve dvou iráckých provinciích – v Nínawá (s centrem v Mósulu) a v Dijále (Báquba). Její operace byly však zaznamenány i v provincii Saláh ad-Dín, zvláště v okolí města Tikrít. Stejně jako jiné povstalecké organizace se IFIR věnovala kromě ozbrojených aktivit i propagandě svých cílů.

Příkladem jedné z mnoha obskurních sunnitských formací, které existovaly patrně jen krátkodobě (a je možné, že efektivně vlastně ani nikdy nefungovaly či neexistovaly, nebo že provedly jen několik operací), může být další skupina. Po jistou dobu údajně operovala na západě Iráku povstalecká skupina, známá jako **Organizace černého praporu – Black Banner Organisation (BBO)**, též **Black Flags (Černé vlajky)** aj. Je možné, že šlo o odnož skupiny IAI a že si tato odnož zachovávala značnou operační samostatnost. Považována byla za velmi radikální bojůvku z oblasti města Fallúdz. O skupině bylo vždy však skutečně velmi málo známo, nicméně některé západní zpravodajské zdroje se domnívaly, že v jejím čele stál Iráčan Umar Hádíd, mající vazby na islámské radikály v zahraničí. Proto prý v řadách BBO mohly být mnozí syrští dobrovolníci, kteří se později stali obávanou a motivovanou silou mezi zahraničními bojovníky v Iráku. Skupina se poprvé objevila v létě 2004, když unesla tři zahraniční řidiče (zaměstnance kuvajtské firmy, pracující pro americkou armádu), již byli později propuštěni. Panovala všeobecná domněnka, že skupina zanikla po vlastních těžkých ztrátách na podzim 2004 po tvrdých bojích ve Fallúdzi. Není vyloučeno, že BBO bylo jen kódovým označením pro jinou skupinu. Zbylí příslušníci BBO se pak asi buď uchýlili do ústraní, nebo se stali členy jiných iráckých bojůvek. Velkou roli v zániku skupiny mohl ovšem sehrát fakt, že její údajný vůdce Umar Hádíd (alias Abú Chattáb Fallúdzí) zemřel během americké operace ve Fallúdzi na podzim 2004.

V počátcích okupace považovali Američané za největší hrozbu sunnitské uskupení, pro které se vžil arabský termín **Awda (Return – Návrat)**. Awda byla vnímána jako sofistikovaná baasistická organizace bývalých vysoce postavených příslušníků zpravodajských služeb a armády, kteří disponují i nadále velkými finančními prostředky a jsou velmi dobře organizováni. Předpokládá se de facto dodnes, že příslušníci Awdy hojně působili u elitních útvarů Republikánské gardy a též v jednotkách tzv. **Saddámových fídájínů (Saddam Fedayeen – SF)**. Tato nepravdělná ozbrojená složka byla vytvořena v r. 1994 pod vedením Udaje Husajna, prezidentova syna, a krátce před americkou in-

vazí mohla čítat až 40 000 mužů. Jejich loajalita byla zaručena pečlivým výběrem a později i nadstandardními platy a dalšími výhodami. Jako protiváha jiným ozbrojeným složkám měli SF zaručen jak kvalitní přísun zbraní, tak též výcvik, specializovaný např. na přípravu nástražných výbušných systémů, které později zamoří Irák při povstání. Ačkoli se mj. Nance (2007) domnívá, že SF byli i po invazi velmi dobře organizováni a tvořili páteř povstání, spíše se podle autorova mínění bývalí příslušníci SF zapojili do aktivit skupin, které vyhovovaly jejich ideologickému přesvědčení, nebo v nichž působili jejich rodinní příslušníci na kmenové a lokální bázi.

Postupně se stalo stále zřejmějším faktem, že skupina Awda byla se svou baasistickou rétorikou odsunuta do pozadí intenzivním vzestupem nacionalistických a radikálních islámských uskupení, ačkoli neexistují žádné zprávy o tom, že by se členové sekulární Awdy dostávali do ozbrojených potyček s povstalcí, kteří svůj boj vyjadřovali radikální islámskou rétorikou. Ve sledovaném období Awda operovala obzvláště ve velkých městech převážně sunnitských provincií, včetně metropole Bagdád, a později Awda pravděpodobně podpořila radikální islámské skupiny v jejich boji proti koaličním silám. Aktivity Awdy byly zaznamenány v západním Iráku, ale i na severu a ve středu Iráku, ve městech Mósul, Bákuba aj. Bylo by jen logické, kdyby specialisté v řadách Awdy nabídli své služby nacionalistickým či islámským radikálním formacím poté, co se aktivity Awdy rozměnily v průběhu povstání.

V dobách svého největšího rozmachu Awda patrně spoléhala na síť formálních i přátelských kontaktů, vytvořených za baasistického režimu. Pokud skutečně existovala (a fungovala) kooperace aktivit Awdy a islámských radikálů z různých iráckých povstaleckých skupin, byla patrně založena na pragmatických úvahách islámských radikálů, kteří mohli oceňovat skutečnost, že v řadách Awdy působí cenní specialisté na vojenskou a zpravodajskou problematiku, jež lze efektivně využít v rámci povstání.

Do povědomí pozorovatelů a analytiků iráckého povstání však ze sunnitských formací patrně nejvíce vstoupila tzv. „*al-Qáida v Iráku*“ (též *al-Qáida v Mezopotámii*), spojená se jménem Abú Musaba Zaraqáwího (srv. Martinez-Brisard, 2005). Až do září 2004 bylo uskupení známo jako *Hnutí tawhídu*³⁴ *a džihádu (Tawhid wa Jihad Movement)*. Jde bezpochyby o jednu z nejnvlivnějších a nejkontroverznějších organizací iráckého povstání. Až do června

2006 byla vedena jordánským občanem (palestinského původu) Abú Musabem Zaraqáwím, který byl zabit při americkém leteckém úderu poblíž města Bákuba v červnu 2006.

Skupina je odpovědná za mnoho sofistikovaných operací, mj. únosů (a poprav) západních občanů, velkých masakrů na veřejných místech (tržiště, univerzitní kampusy, populární restaurace aj.), či cílených atentátů zvláště na šiitské civilní i vojenské osoby. Později skupina prováděla též velké množství atentátů na sunnitské kmenové představitele, zapojující své lokální komunity do politického procesu. Jednou z „dábelských“ taktik, které skupina „vynalezla“ a používala, bylo používání druhého a popř. třetího sebevražděného útočnicka krátce po sebevražděném útoku. Po něm se na místo seběhli zvědavci, sjely ambulance, policie apod., přičemž ve vhodné chvíli zaútočil druhý (třetí) sebevražděný útočnick. Počet obětí býval většinou ještě vyšší než v případě útoku prvního útočnicka. Modus operandi nebyl omezen jen na území Iráku, ale skupina také působila v Jordánsku, kde rekrutovala bojovníky mezi iráckými uprchlíky a mladými Jordánci. Minimálně v jednom případě bylo zaznamenáno přihlášení se k útoku, podniknutému z jižního Libanonu na severní Izrael. Dosti pravděpodobně mohlo jít o propagandistický výmysl.

Taktika skupiny byla v uplynulých letech velmi rozličná. Kromě klasických guerillových útoků je skupina nechvalně proslulá únosy. První únos západního rukojmí, Američana Nicolase Berga, byl proveden na jaře 2004. Jeho poprava spektakulárním uřezáním hlavy byla první popravou uneseného cizince v Iráku a stala se, hlavně vlivem západních médií, silně vnímaným symbolem barbarské krutosti některých iráckých povstaleckých skupin. Zdá se, že unášení cizinců Zaraqáwího skupinou (a následné zděšení západní veřejnosti) posloužilo jako inspirace pro další povstalecké formace. „Al-Qáida v Iráku“ je také viněna z pumového útoku na ústředí OSN v r. 2003, při němž byl zabit zvláštní vyslanec OSN, a z bombového útoku na ústředí šiitské strany SCIRI v Nadžáfu v r. 2003. Útok na ústředí OSN v Bagdádě, po tažmo na roli OSN v Iráku, byl významným impulzem pro omezené angažmá Spojených národů do budoucích let.

Předpokládá se, že bombový útok na šiitskou mešitu ve městě Sámarrá v únoru 2006 byl naplánován a uskutečněn Zaraqáwího skupinou. Je známo, že tento incident byl jiskrou, která zažehla krvavé a dlouho trvající střety mezi sunnitskou a šiitskou komunitou v Iráku. Vskutku můžeme konstatovat

³⁴ *Tawhid* je arabský výraz pro monoteismus (srv. Baalbaki, 2001: 388).

vat, že zmíněný únorový incident v r. 2006 byl katalyzátorem pro následující de facto občanskou válku. Úmyslné útočení na šiitské cíle se stalo velmi záhy po příchodu Zarqáwího do Iráku jedním z hlavních cílů této radikálně antišiitské skupiny, což je zdokumentováno v mnoha nenávislných prohlášeních členů „al-Qáidy v Iráku“ (Nasr, 2007; srv. Nance, 2007).

Al-Qáida v Iráku se taktéž často uchýlovala k sebevražedným útokům. Někteří vojenští experti a analytici se domnívají, že za většinou těchto útoků stojí zahraniční dobrovolníci a že „al-Qáida v Mezopotámii“ je převážně tvořena zahraničními bojovníky, zvláště z arabského světa (Poole, 2004; Poole, 2006; srv. Nance, 2007). Americké zdroje hovoří převážně o Syřanech, ale také o saúdských Arabech, Alžířanech a v některých případech dokonce o Čechencích (čemuž autor osobně nevěří). Lze se domnívat, že mnozí neiráčtí členové irácké al-Qáidy byli veteráni z různých předěšlých konfliktů, v nichž se objevovali *mudžáhidé*, např. z bojů v Afghánistánu a v Bosně.

Po smrti Zarqáwího se za nového vůdce skupiny považoval Egyptan Abú Ajjúb Masrí, známý též pod pseudonymem Abú Hamza Muhádžir. Ve skutečnosti stále panují dohady o reálné existenci této postavy. Někteří analytici mají zato, že iráčtí povstalci si sami vymysleli bojový pseudonym Masrí (v arabštině „Egyptan“) pouze proto, aby přesvědčili světovou veřejnost o mezinárodním charakteru *džihádu* proti Američanům v Iráku. Vynořily se taktéž zvěsti, které za vůdce organizace považují Abú Abdulláha Rášida Baghdádího (nebo Abú Hamzu Baghdádího). Informace o jménech vůdců skupiny či jejich smrti nebo zatčení byly však vždy velmi matoucí (srv. William, 2009a). Třebaže se po smrti Zarqáwího předpokládal postupný úpadek skupiny a též pokles naverbovaných nových členů, ve sledovaném období se „al-Qáidě v Iráku“ stále dařilo podnikat směle a úspěšné útoky.

Historie, obklopující skupinu *Ansár as-Sunna (dříve Ansár al-Islám)*, je poměrně spletitá. Vznik i vývoj této velmi radikální skupiny je dodnes zahalen dohady a není plně vyjasněn. Přesto se stala existence skupiny velmi významnou zámlinkou k americkému útoku na Irák. Ministr zahraničních věcí USA Collin Powell ve svém projevu³⁵ na půdě OSN v únoru 2003 chybně

³⁵ Plný text projevu (Full Text of Collin Powell Speech, 2003) přesvědčuje světovou veřejnost o existenci spolehlivých zpravodajských zdrojů, které dosvědčují americká obvinění, týkající se terorismu a zbraní hromadného ničení. Ve skutečnosti však fatálně selhala jak americká zpravodajská operativa, tak analytici zpravodajských složek (Drogin, 2008; srv. Eichler, 2004).

označil skupinu za článek, spojující režim Saddáma Husajna s teroristickou sítí al-Qáida: „...*Když naše koalice vypudila Taliban, Zarqáwího síť pomohla zřídit další výcvikový tábor, který se specializoval na výcvik s jedy a s výbušninami. A tento tábor se nachází v severovýchodním Iráku. Vidíte obrázek tohoto tábora. Tato síť učí své operativce, jak vyrábět ricin a další jedovaté látky. Dovolte mi připomenout, jak ricin působí. Méně než špetka – představte si špetku soli, již byste snědli ve vašem jídle, způsobí šok, následovaný kolapsem oběhového systému. Smrt přichází do 72 hodin a neexistuje žádný protijed, žádný lék. Je to smrtelné. Ti, kteří pomáhají řídit výcvikový tábor, jsou Zarqáwího pobočníci, operující v severních kurdských oblastech mimo území Iráku, kontrolované Saddámem Husajnem. Ale Bagdád má agenta v těch nejvyšších patrech radikální organizace Ansár al-Islám, která kontroluje tento kout Iráku. V r. 2000 zmíněný agent nabídl al-Qáidě bezpečné útočiště v regionu. Poté, co jsme vyhnali al-Qáidu z Afghánistánu, někteří z jejich příslušníků přijali nabídku tohoto bezpečného útočiště. Zůstávají tam dodnes. Ale Zarqáwího aktivity nejsou omezeny jen na tento malý kout severovýchodního Iráku. Zarqáwí cestoval v květnu 2002 do Bagdádu ze zdravotních důvodů, a zůstal v hlavním městě Iráku dva měsíce, aby se tam zotavoval a připravoval se na budoucí boj. Během jeho pobytu téměř dva tucty extremistů zamířily do Bagdádu a zřídily tam svou operační základnu. Tyto buňky al-Qáidy, umístěné v Bagdádu, nyní koordinují pohyb lidí, peněz a dodávek do Iráku, a přes Irák, pro svou síť. V Bagdádu k dnešnímu dni takto svobodně operují již osm měsíců. Iráčtí činitelé však popírají obvinění ze spojení s al-Qáidou. Tato popření ale prostě nejsou věrohodná. Minulý rok se člen al-Qáidy chlubil tím, že situace v Iráku je, nyní cituji, ‚dobrá‘, a že Bagdádem lze projet rychle. Víme, že tyto buňky jsou napojeny na Zarqáwího, protože zůstávají dokonce i dnes v pravidelném kontaktu s jeho přímými podřízenými, včetně kontaktu s těmi, kteří řídí buňku, specializovanou na jedovaté látky. Tyto buňky ale dělají více než jen přesuny peněz a materiálu. Minulý rok byli zadrženi dva operativci al-Qáidy, když překračovali hranice z Iráku do Saúdské Arábie. Byli napojeni na členy bagdádské buňky, a jeden z nich absolvoval i výcvik v Afghánistánu, zaměřený na použití kyanidu. Díky své teroristické síti v Iráku může dnes Zarqáwí řídit svou celou síť na Středním východě a dále...“ (části projevu bez kurzivy zvýrazněny autorem).*

Pro větší autenticitu tohoto projevu, klíčového v době předválečného stupňování amerického tlaku na Irák, následuje nyní i originální verze v anglickém jazyce: „...*When our coalition ousted the Taliban, the Zarqawi network helped establish another poison and explosive training centre camp. And this camp is located in north-eastern Iraq. You see a picture of this camp. The network is teaching its operatives how to produce ricin and other poisons. Let me remind you how ricin works. Less than a pinch – image a pinch of salt – less than a pinch of ricin, eating just this amount in your food, would cause shock followed by circulatory failure. Death comes within 72 hours and there is no antidote, there is no cure. It is fatal. Those helping to run this camp are Zarqawi lieutenants operating in northern Kurdish areas outside Saddam Hussein's controlled Iraq. But Baghdad has an agent in the most senior levels of the radical organisation, Ansar al-Islam, that controls this corner of Iraq. In 2000 this agent offered al-Qaida safe haven in the region. After we swept al-Qaida from Afghanistan, some of its members accepted this safe haven. They remain there today. Zarqawi's activities are not confined to this small corner of north-east Iraq. He travelled to Baghdad in May 2002 for medical treatment, staying in the capital of Iraq for two months while he recuperated to fight another day. During this stay, nearly two dozen extremists converged on Baghdad and established a base of operations there. These al-Qaida affiliates, based in Baghdad, now coordinate the movement of people, money and supplies into and throughout Iraq for his network, and they've now been operating freely in the capital for more than eight months. Iraqi officials deny accusations of ties with al-Qaida. These denials are simply not credible. Last year an al-Qaida associate bragged that the situation in Iraq was, quote, 'good', that Baghdad could be transited quickly. We know these affiliates are connected to Zarqawi because they remain even today in regular contact with his direct subordinates, including the poison cell plotters, and they are involved in moving more than money and material. Last year, two suspected al-Qaida operatives were arrested crossing from Iraq into Saudi Arabia. They were linked to associates of the Baghdad cell, and one of them received training in Afghanistan on how to use cyanide. From his terrorist network in Iraq, Zarqawi can direct his network in the Middle East and beyond...*“ (části projevu bez kurzivy zvýrazněny autorem).

Jak dokazuje část projevu, který byl jedním z nejvýraznějších ospravedlnění války proti Iráku před světovou veřejností, byla formace Ansár as-Su-

nna považována za značně sofistickou a extremistickou skupinu. Její angažmá v iráckém povstání v letech 2003–2009 je nezpochybnitelné a existují i rozmanitá oficiální prohlášení, v nichž se skupina hlásí ke konkrétním operacím. Rozpory v americké administrativě v období před invazí do Iráku, které se týkaly názorových rozdílů na skutečné spojení saddámovského režimu s radikálními islámskými elementy, vedly patrně i k tomu, že některá oficiální americká prohlášení byla úmyslně nejednoznačná, např. Powellův projev – zpochybňování vazby mezi Saddámem Husajnem a al-Qáidou pak rostlo s přibývajícím americkým skepticismem po invazi (Katzman, 2004).

Jednou z klíčových osobností při formování skupiny Ansár as-Sunna byl bezpochyby *mulla*³⁶ Krekar (vlastním jménem Nadžmuddín Faradž Ahmad). Předpokládá se, že *mulla* Krekar vstoupil do řad Islámského hnutí iráckého Kurdistanu (*Islamic Movement of Iraqi Kurdistan* – IMIK) v r. 1988 a o devět let později, zklamán přílišným pragmatismem IMIK, vytvořil svou vlastní skupinu pod jménem *Islámský svaz Kurdistanu* (*Islamic Union of Kurdistan*). Jeho uskupení se pak zřejmě sloučilo s ostatními kurdskými islámskými radikálními frakcemi a v r. 2001 vznikla organizace Ansár al-Islám. Toto uskupení bylo tehdy patrně identické se skupinou *Džund al-Islám* (*Jund al-Islam – Vojáci islámu*), což byl patrně krátkodobý název skupiny Ansár al-Islám (do podzimu 2001). Pozoruhodné je, že až postupný příliv zahraničních islámských radikálů z Afghánistánu od r. 2001 učinil ze skupiny extrémnější a sofistickou formaci s mezinárodním *džihádistickým* charakterem. V r. 2003 se Ansár al-Islám přejmenoval na Ansár as-Sunna, přičemž důvody pro změnu jména možná zůstanou provždy nejasné.

Radikální sunnitská skupina má za povstání na svědomí únosy, útoky na americké vojenské cíle a taktéž na irácký bezpečnostní aparát, spolupracující se spojeneckou koalicí. Velmi podstatnou částí militantní agendy byl však též ozbrojený *džihád* proti sekulárním kurdským frakcím a kurdskému vedení v iráckém Kurdistanu. Guerillový boj proti nim zahájila Ansár as-Sunna již před americkou invazí. K taktickému repertoáru patří i sebevražedné útoky. K proslulým sebevražedným operacím AS patří útok na sídla kurdských frakcí ve městě Irbíl v únoru 2004 a útok na americkou vojenskou

³⁶ Arabský výraz pro nižšího muslimského duchovního, popř. pro správce mešity, nebo též pro velmi vzdělaného muslima (v náboženských otázkách). Pozoruhodné je, že nejčastěji bývá termín používán spíše v šiiťském prostředí (srv. Pavlincová a Horyna /eds./, 2003: 591).

jídelnu v Mósulu v prosinci 2004. Konkrétně byl tento útok spáchán dvacetiletým saúdskoarabským mužem (jménem Ahmad Saíd Ghamdí), který infiltroval americkou základnu v irácké uniformě a zabil při jednom z vůbec nejúspěšnějších povstaleckých útoků 22 amerických vojáků.

Chaos v našem pochopení struktury sunnitského povstání často způsobovala i oznámení o vzniku rozmanitých zastřešujících organizací, za jejichž členy pak byly označovány i skupiny, jež byly do té doby neznámé. Například v lednu 2006 oznámila svou existenci *The Mujahideen Shura Council (MSC – Šúra³⁷ mudžáhidů)*, zastřešující organizace asi šesti radikálních sunnitských uskupení, bojujících proti okupaci. Těmito skupinami měla být „al-Qáida v Iráku“, Džajš at-Taífa al-Mansúra (Jaish at-Taifa al-Mansoura – Armáda vítězné komunity), Monotheism Supporters Brigades (Brigády podporovatelů monoteismu), Saray al-Jihad Group (Pochodeň džihádu), al-Ahwal Brigades a al-Ghuraba Brigades. Tehdy nebylo zcela jasné, zdali šlo o dočasné propojení určitých sunnitských skupin, či o rostoucí a sofistikovanou kooperaci sunnitských radikálů. Vzhledem k pozdějšímu vývoji však zřejmě šlo o první možnost. Uskupení MSC „se proslavilo“ tím, že údajně pomstilo incident v Mahmúdíji (vyvraždění irácké rodiny americkými vojáky) unesením dvou amerických vojáků v oblasti města Júsuífija a jejich brutálním zavražděním v červnu 2006. O skupině toho není příliš známo a za jejího vůdce byl označován Abdulláh Rášid Baghdádí. Rozpuštění MSC bylo oznámeno relativně záhy po jejím vzniku, v říjnu 2006, přičemž byl oznámen nový název organizace – *Islámský stát v Iráku (ISI)*. Název organizace rovněž symbolizoval jakési fiktivní vytvoření islámského útvaru. Islámským státem v Iráku tak byla prohlášena oblast osmi iráckých provincií, včetně Anbáru, Bagdádu a Dijály. Pozoruhodné je, že vůdce tohoto fiktivního útvaru byl prohlášen za *chalífu*.

Předposlední organizací, která bude zmíněna v textu o sunnitských formacích, je *Muhammadova armáda (Muhammad's Army)*. Zmíněná formace patřila k těm umírněnějším na povstalecké scéně, neboť mj. neúčtovala na šíitské cíle. Zdá se, že charakter skupiny byl spíše sekulární a že její řady tvo-

³⁷ Arabský termín „šúra“ lze označit za princip konzultace, známý z kmenového prostředí Arábie v době vzniku islámu. Tímto termínem se dnes označují i vesnické (kmenové) rady starších v muslimských oblastech (Pavlincová et al., 1994: 362 a 437; srv. Pavlincová–Horyna /eds./, 2003: 637).

řili stoupenci svrženého režimu, což by mohli být především bývalí členové bezpečnostních složek Saddáma Husajna. Lze ji jistě zařadit mezi nacionalistické skupiny v rámci iráckého povstání, třebaže název může být zavádějící.

Menší část skupiny byla snad tvořena též zahraničními bojovníky. Podle dostupných informací operovala mezi Bagdádem a Ramádí. O vedení skupiny není, alespoň z dostupných otevřených zdrojů, nic známo. Jméno skupiny a její propagační aktivity (např. videonahrávky, velebící sestřelení americké helikoptéry, které je prokládáno verši z koránu) evokují sice silný stupeň náboženského zápalu spíše než světský charakter, to však může být podle autora pouhá pragmatická zástěrka, aby bylo uskupení považováno za integrální součást nebaasistického sunnitského povstání proti okupaci. Lze předpokládat, že aktivity skupiny byly relevantní zvláště v prvních letech povstání, přičemž je možné, že skupina samovolně vlivem rozmanitých faktorů zanikla.

V prosinci 2006 oznámila svůj vznik organizace s názvem *Muži armády řádu naqšbandija (Men of the Army of al-Naqshbandia Way* – v arabštině *Džajš ar-Ridžál at-Taríqa al-Naqšbandija*, angl. zkratka arabského názvu je *JRTN*). Jméno skupiny pozoruhodně odkazuje k islámskému mystickému řádu, který vznikl ve 14. století a rozšířil se mj. i do Iráku (Kropáček, 2008: 222–226). Odkaz na *naqšbandiju* může svědčit o striktně islámském charakteru formace, neboť tento mystický řád je silně spojen s lpěním na islámském právu, jak se ukázalo již v minulosti i v jiných geografických kontextech (Stump, 2008: 196 a 238).

Experti americké armády se domnívají, že jádro skupiny tvoří bývalí důstojníci irácké armády, soudě podle dosud provedených raketových a minometných útoků na americké základny, IED útoků na americké konvoje a útoků s použitím odstřelovače. Byly rovněž zadrženy propagační tiskoviny, v nichž JRTN velebí *džihád* proti okupaci a vybízí irácké muslimy k finančním příspěvkům organizaci. Poměrně neobvyklé je, že prohlášení JRTN na videonahrávkách, která se objevují na islámských radikálních webech, jsou prosycena *súfijskou* (tedy islámskou mystickou) propagandou.

4.2 Šiitská uskupení

„Spojte se s imámem Chomejním tak, jako se on spojil s islámem.“

(irácký šiitský *ájatolláh* Muhammad Bákír Sadr, popravený za režimu Saddáma Husajna v r. 1980)³⁸

„*Bida sama o sobě neprodukuje revoluci. Ale bida, bok po boku s pokrokem, vytváří novou směr; naděje na společenskou změnu, podnětovaná i chabým vzděláním, pak rodí nový společenský fenomén: ctížádostivou chudinu, rebelující chudinu, kádry revoluce, které nemají co ztratit a okolo sebe přitom vidí mnohé z toho, co lze získat.*“

(Robert Taber ve své knize *War of the Flea /Bleši válka/*, vydané v r. 2002; Taber, 2002: 183)

Jak již víme, šiité tvoří většinu irácké populace, řekněme přibližně tři pětiny. Mnozí američtí civilní i vojenští experti se před invazí v r. 2003 domnívali, že iráčtí šiité budou vítat pád Saddáma Husajna a že budou díky tomu přátelsky nakloněni USA. První předpoklad se určitě beze zbytku naplnil – iráčtí šiité skutečně na jaře 2003 s nadšením uvítali pád „tyrana“, kterého se několikrát neúspěšně pokoušela zavraždit i šiitská opozice v Iráku, stejně jako další představitelé baasistického režimu. Druhý předpoklad však ztroskotat již po pár měsících americké okupace a radikalizace různých šiitských kruhů učinila ze šiitských skupin jednu z „nejzapřisáhlejších“ kritiků a oponentů amerického vměšování do „poválečného“ vývoje Iráku.

Příručka námořní pěchoty USA z r. 2003 velmi výmluvně charakterizuje irácké povstání následujícím způsobem:

„*Teroristická opozice je pravděpodobně tvořena z následujících jednotlivců či skupin, nebo popř. přitáhla podobné jednotlivce:*

- *zbytky vojenských sil, stále loajálních Saddámu Husajnovi*
- *zbytky strany Baas*

³⁸ Výrok *ájatolláha* Muhammada Bákíra Sadra též citovalo šiitské libanonské hnutí Hizballáh v tzv. „otevřeném dopise“ v únoru 1985, který se někdy považuje za jakýsi oficiální popud k založení libanonského Hizballáhu (Norton, 1987: 167–187).

- *sunnitští muslimové, loajální Saddámu Husajnovi*
- *nespokojení iráčtí občané, kteří ztratili trpělivost s koalicí, vedenou USA*
- *al Qaida (Al Qaeda) a další dobrovolnické skupiny teroristického typu, které vkročily do Iráku, aby ‚osvobodily‘ zemi od koaličních sil“* (The Marine Corps Institute Handbook, 2003).

Krátký popis protikoaličních elementů v Iráku v té době výslovně nezmiňuje irácké šiity, což svědčí o skutečnosti, že americká armáda nepočítala s organizovaným a intenzivním šiitským povstáním. To se v Iráku plně etablovalo v průběhu r. 2004. Samozřejmě by bylo možné zařadit šiitské ozbrojené projevy odporu do kategorie „*nespokojených občanů*“, to by však zdaleka nevystihovalo podstatu problému a bylo by přílišným a snad až naivním zjednodušením. Neočekávané šiitské povstání bylo sice ze začátku občasně mírněno určitými šiitskými nábožensko-politickými kruhy, avšak celkově se šiitské skupiny postupně, zcela plnohodnotně zapojovaly do povstání proti americké okupaci a do následných čistek proti iráckým sunnitům.

Ve vojensko-politickém vývoji po invazi v r. 2003 sehrál velkou roli blok radikálních iráckých šiitů, seskupených kolem šiitského duchovního Muqtady Sadra. Vznik a růst organizace *Džajš al-Mahdí (Mahdí Army – Mahdího armáda* či *Mahdího milice*), rozdělené na politické a vojenské křídlo (prvně zmíněné se v poslední době stále častěji říká *Sadrist Trend*), se stal výrazným fenoménem postsaddámovského Iráku a vojensko-politickým faktorem, s nímž je třeba v dnešním Iráku nepochybně počítat (Nance, 2007: 315–321; srv. Dabrowska–Hann, 2008: 254–255). Lví podíl na významné roli Mahdí Army hraje postava jejího vůdce, který pochází z uctívané a respektované šiitské rodiny.³⁹ Kromě náboženských důvodů spočívá dosah idejí Sadrových milicí v sociálním profilu jejich stoupenců, kteří namnoze pocházejí z chudinských obyvatel východního Bagdádu, popř. z dalších zbídačených šiitských čtvrtí ve středním a v jižním Iráku, převážně z Nadžáfu. Hlavní oporou Sadrových milicí a jejich spolehlivou mocenskou základnou je však

³⁹ Muqtada Sadr je syn *ájatolláha* Muhammada Sádiqa Sadra, který byl zavražděn za režimu Saddáma Husajna v r. 1999 v posvátném šiitském městě Nadžáf i se svými dvěma nejstaršími syny, v době, kdy Muqtada Sadr údajně pobýval v cizině kvůli náboženským studiím. *Ájatolláh* Sadr, otec Muqtady, byl nejrespektovanějším a nejobdivovanějším šiitským imámem v Iráku od r. 1980, kdy byl za saddámovského režimu popraven jeho bratranec *ájatolláh* Muhammad Bákír Sadr.

právě východní část Bagdádu, zvaná dříve „Saddam City“, a dnes po otci Muqtady Sadra docela příznačně „Sadr City“ (což evokuje jméno jak Muqtadova otce, tak též Muqtady Sadra samého).

Taktika Mahdi Army kopíruje obdobné aktivity Hizballáhu v Libanonu (Hamzeh, 2004: 49–58) či pradávnou taktiku egyptského Muslimského bratrstva (Husseini, 1956: 45–60; srv. Raděj, 2002). To imponuje především mladším a radikálnějším iráckým šíitům, jakož i nejhudším šíitským rodinám a klanům. Středobodem činnosti Mahdi Army je široká škála charitativních aktivit, přičemž tato dobročinnost je typicky doprovázena suplováním komunálních služeb a udržováním veřejného pořádku, takže podobné organizace postupně ovládnou veřejný život a mohou ještě více islamizovat prvky společenského života, jež si záměrně ovlivnit. Není tedy divu, že i v Iráku největší úspěch slaví tato taktika u šíitů z nejnižších vrstev, které lze podle jednoho koránského verše označit za „ponížené na Zemi“ (*mustadafín fi l-ard*), jak sami sebe nazývali libanonští šíité již v osmdesátých letech. Tito „ponížení na Zemi“ tvoří jádro Mahdi Army, zatímco vzdělaní a bohatší iráčtí šíité inklinují spíše k tradičnějším a zavedenějším formacím, které jsou méně radikální. Velkou nevýhodou v očích těchto skupin šíitského obyvatelstva je navíc „nevyzrálé mládí“ Muqtady Sadra a jeho nedostatečné nábožensko-právní vzdělání, jímž se nemůže srovnávat s veličinami irácké šíy. Značnou nevýhodou Sadra je i jeho rétorická neschopnost, kterou lze označit za skutečně obrovskou slabinu pro významného šíitského duchovního. O profilu Sadra prestižní egyptský týdeník mj. uvádí, že „...věty, jež pronáší, jsou neobratné a neúplné a jaksi postrádají na přesvědčivosti... iráčtí krajané s černými turbany jsou mistry rétorické výřečnosti, leč zdá se, že mladý Muqtada v tomto ohledu nijak neexceluje... jako veřejný řečník se stěží vyrovná průměrně vzdělanému Iráčanovi...“ (Al-Amin, 2004).

Milice Mahdi Army byly vytvořeny v létě 2003 v Nadžáfu na obranu šíitského obyvatelstva proti sunnitskému povstání. Tisíce ozbrojených šíitských mužů byly tehdy pro udržení veřejného pořádku rozmístěny ve čtvrtích, v nichž se rabovalo, či v nichž rabování hrozilo. Pochopitelně že ruku v ruce s tímto vývojem šlo někde i hlídání „správných“ islámských norem, včetně řádného zahalování a povinných návštěv mešit. Radikální chování některých členů Mahdi Army, připomínající snahu napodobit striktní variantu iránského šíitského islámu (srv. Poole, 2006: 85–86), narazilo však i na odpor mnohých iráckých šíitů. Kromě vynucované islamizace se Mahdi Army

též násilně snažila dosadit své „lidi“ na rozmanité funkce (ve veřejné správě), jež považovala z nějakého důvodu za důležité (srv. Poole, 2006: 88–90). Někteří excesy proto následně vedly k odcizení částí šíitské komunity od taktiky Mahdi Army. V letech 2003–2007 však podpora Muqtady Sadra ve východním Bagdádu či ve městech jako Nadžáf, Karbalá či Kút na jihu země byla obrovská a stabilní. Od r. 2008 však zřejmě vliv Sadra slábně, alespoň na úrovni „vysoké politiky“, což potvrdil i vývoj v r. 2009. Takzvaná „bitva o Basru“ na jaře 2008, za níž irácké jednotky po těžkých bojích omezily zhoubný vliv Sadrových milicí v Basře, oslabil vliv Mahdi Army nejen na jihu země – výsledky provinčních voleb na konci ledna 2009 jen potvrdily skutečnost, že Sadr již nebyl tou „hvězdou“ jako v r. 2004.

Vraťme se však ještě o několik let zpět. Snaha Američanů zatknout Muqtadu Sadra na jaře 2004 vyprovokovala intenzivní ozbrojené střety v největších městech jižního Iráku – mj. v Kútu, v Karbalá, v Nadžáfu a v Basře. Na jaře 2004 jsme byli též svědky rozsáhlého spojení sunnitských a šíitských ozbrojenců, přičemž Mahdi Army byla iráckými sunnity vítána jako cenný spojenec v boji proti americké okupaci. Dlouhé a velmi těžké boje skončily příměřím, které de facto potvrdilo status Muqtady Sadra jako vlivné nábožensko-politické osobnosti v novém Iráku. Navzdory zmíněnému radikálnímu charakteru Mahdiho milicí lze v námi sledovaném období vystopovat mnohokrát i prvky pragmatismu, který se projevuje např. v obdobích, kdy se Mahdi Army zříká ozbrojeného násilí ve prospěch klidu zbraní. Stabilizace osobního postavení Muqtady Sadra v irácké politice také mohla hrát svou značnou roli v konsolidaci Mahdi Army jako „státotvornějšího“ činitele. Umírněnější postoj Sadra však též logicky musel zklamat mnoho šíitských mladíků, náchylných k radikálním akcím.

Mahdi Army v zahraničí není ani tak známa svými dobročinnými aktivitami jako spíše svým zapojením do sektářské války mezi iráckými sunnity a šíity. Třebaže mnohé střety obou komunit po celém Iráku mnohdy ani nebyly zaznamenány a náležitě vyšetřeny, Mahdi Army byla nesporně zapojena do mnoha ozbrojených útoků na sunnitské cíle a hrála obrovskou roli v eskalaci konfliktu, mj. v irácké metropoli. Pokud jde o násilné aktivity proti americké okupaci, po otevřených střetech v r. 2004 se Mahdi Army spíše stáhla více do ústraní a věnovala se klasickým povstaleckým léčkám, včetně mimometného ostřelování sunnitských čtvrtí a amerických základů, nastražování náloží u cest a střelby ze zálohy na americké patroly. Mahdi Army byla

těž obviňována z mohutné vlny únosů, která především v letech 2006–2007 sužovala Bagdád.

V průběhu let 2007–2008 postupně došlo k velmi viditelnému útlumu ozbrojených aktivit Mahdi Army vůči koaličním jednotkám v Iráku, ale tehdy dozajista šlo jen částečně o rezignaci či o únavu šíitského hnutí, neboť roli hrálo i přizpůsobení taktiky vyvíjející se situaci. Muqtada Sadr v r. 2007 mimo jiné zaujal pragmatičtější a státnický postoj v reakci na situaci amerických „nevěřících“, kteří stále v USA bojovali za podporu své kampaně v Iráku – jako by Muqtada Sadr očekával, že americké jednotky budou dříve či později stejně muset odejít. Vítanou zámlkou k předem ohlášenému útlumu aktivit Sadrových milicí, Sadrem oficiálně stvrzený na konci srpna 2007, byly těžké boje mezi Mahdi Army a Badr Corps ve městě Karbalá, které zanechaly desítky mrtvých a z nichž byli obviňováni „ranaři“ Mahdi Army (srv. Kukis, 2008). Útlum paradoxně Američanům nahrál a podpořil jejich tvrzení o poklesu násilí v Iráku, mohl však posloužit i Mahdi Army. Například pro další výcvik stávajících členů, získávání nových a nadšených rekrutů a další rozvoj sociálních a charitativních aktivit. V období zpočátku křehkého míru tak patrně měly Mahdího milice větší šanci plošně „zakořenit“ v šíitských částech Bagdádu. Tuto šanci však Mahdi Army podle autora názoru plně nevyužila, nikoli kvůli nedostatku vůle (!), nýbrž kvůli souhrě několika faktorů. Za prvé se projevila značná politická nezkušenost různých představitelů Mahdi Army, kteří nedokázali uspokojivě suplovat stát (srv. Rahimi, 2009: 10) – nevyzrálá Sadrova členská základna v komunální sféře nezvládla hrát roli, kterou tak efektivně vykonává např. libanonský Hizballáh. Tato nezkušenost byla o to více deprimující, a to byl druhý významný faktor, že v té době se již snažil svou autoritu a schopnost v oblasti sociálních služeb prokázat stabilizující se irácký režim, jemuž radili američtí experti, nasazení přímo v terénu, včetně dříve obávaného Sadr City. Ale současně s kláním v sociální sféře irácké bezpečnostní složky, společně s americkými jednotkami, podnikaly v průběhu r. 2008 stále smělejší bezpečnostní operace proti nejradikálnějším elementům Sadrova hnutí (mj. zmíněná „bitva o Basru“ na jaře 2008). Stoupající sebevědomí premiéra Málíkího, jehož Iráčané stále více „brali“, hrálo rovněž značnou roli v tom, že Sadrovo hnutí v tomto mezidobí svou šanci promarnilo.

Nabízí se zajímavá úvaha. Pokud by Sadr v tomto mezidobí vyhlásil jakousi všeobecnou „mobilizaci“, dokázaly by jeho šíitské milice zvrátit teh-

dejší optimistické úvahy o výrazných amerických pokrocích v Iráku? Tato úvaha je zralá na polemiku, avšak Sadr by zřejmě při takto bouřlivém vývoji ztratil definitivně možnost dosáhnout pozice respektovaného a uvážlivého šíitského duchovního, jehož status by v budoucnu postupně uznávala celá šíitská pospolitost v Iráku. Proto i při pokračujících amerických razích (hlavně v letech 2007–2008) v baštách Sadrových milicí, při nichž byly v některých obdobích denně zabity a zatčeny desítky podezřelých povstalců, patřících k Mahdi Army, zachovával Sadr rozvážnost, jež ostře kontrastovala s jeho postoji zvláště v letech 2003–2004. Sadr má přesto zřejmě až dodnes (podzim 2009) k dispozici nevyčerpatelný potenciál mladých a radikálních šíitských mladíků, frustrovaných nejen z vleklé zahraniční okupace, ale též z mizerné životní úrovně – mnozí z nich nemají v chudinských slumech Bagdádu přístup ke kvalitní pitné vodě, dodávky elektřiny jsou velmi sporadické, nezaměstnanost je obrovská, a k nezanedbatelným frustračním faktorům lze nepochybně zařadit též sníženou možnost uzavírat tradiční sňatky, plodit děti, vést plnohodnotný sexuální život apod.

Souhrn výše zmíněných faktorů, z nichž bylo a stále je snadné vinit americkou okupaci, vysvětluje podhoubí apelu popisovaného uskupení na nejchudší šíitské vrstvy. Mahdi Army během sledovaných let povstání poskytovala silné vědomí příslušnosti ke složce, která pomáhá velmi mnohé problémy svým členům řešit, což zpětně posiluje loajalitu členstva. Mnozí iráčtí policisté a vojáci tak byli v letech 2003–2009 ve svých soukromých názorech a životech věrnými stoupenci Muqtady Sadra a jeho Mahdi Army – tentýž princip loajality se však týkal i příslušníků či sympatizantů dalších šíitských milicí, o nichž budeme hovořit. Otázka extremistických frakcí, jež údajně nesouhlasily se Sadrovým smířlivějším postojem a odtrhly se od řad Mahdi Army v letech 2007–2008 (v americké rétorice tzv. „special groups“, neboli „zvláštní skupiny“), je sice občas nastolována, ale není vůbec jisté, do jaké míry jde o skutečně odštěpené skupiny či jen o prodloužené ruce Sadra, hrajícího mazaněji svou novou roli v irácké politice (srv. Roggio–Gartenstein-Ross, 2008).

Na politické aréně se k idejím Mahdi Army přikláněla politická formace s názvem Národní strana nezávislých kádrů a elit (*The National Independent Cadres and Elites Party* – NICEP), která se účastnila parlamentních voleb v prosinci 2005, avšak její úspěch byl značně mizivý a odsoudil ji k de facto „politické smrti“. Jako původně odnož Mahdi Army vznikla též oficiálně

v r. 2003 formace *Fadhila (Islamic Virtue Party – Islámská strana ctností)*, která svou mocenskou základnu měla a má především v Basře. *Ájatolláh Muhammad Jaqúbí* z Nadžáfu, duchovní vůdce Fadhily a někdejší žák otce Muqtady Sadra, se však názorově rozešel s Muqtadou Sadrem již v r. 2003. Fadhila má poměrně radikální islámskou ideologii, usiluje o větší autonomii pro šíitský jih a postavila se ostře proti iránskému vměšování do iráckých záležitostí. Její ozbrojená milice je možná překvapivě silná a údajně čítá až 15 000 mužů (Drezner, 2007), o čemž ovšem autor studie poněkud pochybuje. Ozbrojené milice Fadhily za iráckého povstání bojovaly proti jiným šíitským formacím, které si v některých obdobích navzájem vraždily své představitele a sympatizanty. Fadhila byla v r. 2005 pověřena spravováním ministerstva pro ropu, ovšem následující rok byla od svého vlivu odstavena vládou premiéra Málíkího – zapojení do mezišíitských ozbrojených bojů od r. 2005 mohlo být Fadhilou vyprovokováno právě snahou Badr Corpsu omezit její hlavní zdroj příjmů, plynoucí např. z pašování a z prodeje ropy. K léčkám a vraždám tudíž docházelo hlavně v rámci střetů mezi Fadhilou a Badr Corps (Rahimi, 2007).

Jedním ze dvou iráckých tradičních šíitských hnutí je *Nejvyšší islámská rada v Iráku (The Islamic Supreme Council of Iraq – ISCI, někdy též SIIC)*, známá dříve pod zkratkou *SCIRI (Supreme Council for the Islamic Revolution in Iraq)*, již je někdy dodnes ISCI označována (autor tak občas činí též). ISCI bezpochyby patří k nejsilnějším a nejdůležitějším šíitským skupinám v zemi. Vojenské křídlo se jmenuje *Badr Brigades (Brigády Badr)*, alternativně též *Badr Organisation (Hnutí Badr)*, ale taktéž je někdy označováno pod svým dlouholetým názvem jako *Badr Corps*.

ISCI vzniklo r. 1982 za irácko-iránské války. Tehdy bylo politické křídlo SCIRI považováno iránským režimem za budoucí islámskou vládu Iráku. Členové Badr Corps navíc bojovali na frontě proti svým iráckým krajanům a dnes tak představují zkušenou bojovou sílu, jejíž počty byly v r. 2003 odhadovány na cca 10 000 mužů. Struktura milice ISCI je podobná armádní hierarchii a v jejích řadách údajně panuje velmi dobrá disciplína. Za irácko-iránské války však vojenské jednotky SCIRI údajně příliš dobrý výkon nepodávaly (Hashim, 2006: 248).

Mocenskou základnou ISCI je jižní Irák a ústředí hnutí sídlí v Bagdádu. Vůdcem byl od počátku založení hnutí v r. 1982 věhlasný a respektovaný *ájatolláh Muhammad Báqir Hakím*, který se vrátil z dlouholetého iránského

exilu v květnu 2003. Aniž měl Hakím šanci ovlivňovat události v irácké šíitské komunitě, byl v srpnu 2003 zabit při krvavém pumovém útoku v Nadžáfu. Přestože se k útoku žádná skupina nepřihlásila, nejen americké zpravodajské služby viní z provedení atentátu skupinu Zarqáwího. Zavraždění Hakíma se stalo jedním z prvních výrazných projevů antišíitské animozity v postsaddámovském Iráku. Novým vůdcem se vzápětí po atentátu stal bratr zavražděného *ájatolláha Hakíma Abdul Azíz Hakím* (v srpnu 2009 zemřel na rakovinu plic a ve vedení hnutí ho nahradil syn Ammar Hakím).

Role ISCI, tedy Badr Corps, v ozbrojeném povstání není rovněž dodnes plně osvětlena a z pochopitelných důvodů patrně ani nikdy nebudeme mnoho detailů znát. Přesto již od samých počátků invaze projevovali Američané nedůvěru vůči ISCI, kterou přirozeně považovali za iránské spojence a za prosazovatele iránských zájmů v Iráku. Navíc se iránský režim svou mnohostrannou podporou ISCI netají a v politickém i vojenském křídle iráckého hnutí logicky existuje mnoho vášnivých zastánců Iránu – ti po mnohaletém exilu, zaručeném Teheránem, cítí loajalitu k sousednímu Iránu a navíc je tento svazek mnohdy posilován i přeshraničními vazbami velkých rodin.

Křehká kooperace ISCI a USA v budování nového Iráku po r. 2003 trpěla samozřejmě občasnými trhlinami, nicméně Američané v Iráku si uvědomovali fakt, že ISCI je klíčovým hráčem, který se těší značné podpoře šíitského obyvatelstva. Svou roli i v tomto případě hrají charitativní aktivity ISCI. V lednu 2005 a v prosinci 2005 byla ISCI součástí koalice *UIA (United Iraqi Alliance)* a reprezentovala jednu z jejích dvou nejsilnějších částí. Nejrespektovanější šíitská autorita Iráku, velký *ájatolláh Alí Sistání*, bývá někdy považován v jistém smyslu za patrona ISCI, což dále posiluje její postavení u mnoha zbožných iráckých šiitů, vzhlížejících k Sistánímu jako k přední šíitské autoritě. Rok 2009 se zdál však být výrazným oslabením pozic ISCI, zřejmě kvůli stoupající oblíbenosti úspěchů Málíkího (a jeho strany Dawa), avšak u mnohých iráckých šiitů přetrvává nedůvěra i vůči proiránskému cítnění a vazbám ISCI, stejně tak dodnes mnozí iráčtí šiité s opovržením hodnotí členy Badr Corps jako zrádce, kteří se v irácko-iránské válce postavili na stranu iránského režimu.

Navzdory předpokladům, že se Badr Corps v letech 2005–2007 plně začlenil do struktury iráckých bezpečnostních složek, a to v rámci snahy o rozpuštění milic v současném Iráku, autor studie je přesvědčen o tom, že jakýsi stínový Badr Corps stále existuje. Autor odmítá přijmout tezi, že Badr Corps

skutečně definitivně zanikl, neboť vědomí příslušnosti k dříve existující formaci lze opět bez větších problémů vyburcovat, nehledě na fakt, že loajalita někdejších „badristů“ jistě patří spíše jejich dlouholetému spolenectví, vybudovanému v řadách Badr Corps. Ve skutečnosti tak možná můžeme hovořit o různých částech iráckých bezpečnostních složek, jimž dominuje (jakoby už neexistující) Badr Corps (srv. Katzmann, 2009).

Druhou ze dvou nejsilnějších šíitských skupin je strana *Dawa (Islamic Dawa Party – IDP)*. Vůdcem byl od r. 2005 bývalý ministerský předseda Iráku Ibrahim Džáfari, jehož zástupcem v hnutí byl tehdy Núrí Málíkí. Málíkí, současný premiér Iráku (2009), převzal vedení Dawy v r. 2007. Mocenská základna Dawy je především na jihu Iráku, hlavní baštou moci je město Násiríja.

Dawa je oprávněně považována za nejstarší irácké islámské hnutí. Vznikla jako ilegální islámské hnutí v padesátých letech a krátce nato začala kritizovat sekulární stranu Baas. Za jejího duchovního vůdce byl v té době považován *ájatolláh* Muhammad Báqir Sadr. K prvním velkým a násilným střetům Dawy se sekulárním baasistickým režimem došlo v r. 1977 ve „svatých měsících“ (Karbalá a Nadžáf) a poté následovaly tvrdé represe. IDP byla v Iráku nemilosrdně pronásledována, tisíce šíitů bylo zatčeno a někteří šíitští *ulamá* popraveni. Reaktivace Dawy o dva roky později významně souvisela s vítězstvím irácké islámské revoluce v r. 1979, neboť *ájatolláh* Chomejní podporoval podvratné aktivity iráckých šíitů proti „bezbožnému“ iráckému režimu (Karsh–Rautsi, 1996: 148–153). Členství v organizaci Dawa tehdy bylo postaveno mimo zákon a trestáno smrtí, přesto Dawa, zahnaná do podzemí, zintenzivnila své protirežimní aktivity – v dubnu 1980 byl téměř zavražděn vicepremiér Tarík Azíz a po nezdařeném atentátu na Saddáma Husajna ve vsi Dudžajl v r. 1982 následovaly masové popravy tamních šíitů. Dawě je též přisuzováno zmrzačení Saddámova syna Udaje v r. 1996. Mnozí členové Dawy v osmdesátých letech uprchli z Iráku a nemálo z nich se v Íránu připojilo k řadám tehdejší SCIRI.

V osmdesátých letech byla irácká šíitská Dawa považována také Západem za teroristickou organizaci. Důvodem byly domácí násilné aktivity Dawy proti iráckému režimu, jenž byl tehdy Západem podporován, dále též přirozené vazby mezi Dawou a obávaným revolučním režimem v Teheránu, a v neposlední řadě i zapojení členů Dawy do násilných aktivit v cizině. Irácká Dawa se zcela pozoruhodně stala prvním islámským radikálním usku-

pením, které použilo taktiku sebevražedného útoku v občanské válce v Libanonu (1975–1991). Dawa, zle pronásledovaná v Iráku, přenesla boj proti režimu Saddáma Husajna na cizí půdu a její sebevražedná operace se odehrála v libanonském Bejrútu – iránská podpora této konkrétní akce byla v přímé souvislosti s tehdy více než rok zuřící irácko-iránskou válkou. Při útoku Dawy bylo použito vozidlo naplněné výbušninami, které řídil sebevražedný atentátník (srv. Raděj, 2006). Cílem byla destrukce irácké ambasády v Bejrútu v prosinci 1981 – při explozi zahynulo 61 lidí, přes 100 jich bylo zraněno. Akce měla v Libanonu poměrně velký ohlas. I když až od r. 1983 lze hovořit o systematickém používání taktiky sebevražedných útoků v Libanonu, ukázala se být tato taktika účinným vojenským prostředkem i proti zahraničním silám v Bejrútu (1983), jakož i proti izraelské okupaci libanonského území (zvláště v letech 1982–1985). Irácké Dawě lze zajisté přisuzovat významný podíl na rozšíření těchto „mučednických operací“ nejen v Libanonu. Po skončení libanonské občanské války sice utichly ozbrojené šarvátky tamních rozmanitých milicí a s nimi i taktika sebevražedných útoků, ale tou dobou již jejich příklad podnítil obdobné operace v jiných konfliktech.⁴⁰ Jejich inspirační potenciál vyslal důležitý signál všem partyzánským a teroristickým uskupením na celém světě, všem „poniženým na Zemi“, kteří byli ochotni pro svou věc zemřít – ať již z čirého zoufalství a hněvu, či s chladným rozmyslem.

Navzdory dlouholetému exilu se Dawa nerozpadla a udržovala fungující struktury, které byly rychle obnovovány po pádu baasistického režimu na jaře 2003. V tom můžeme spatřovat jistou paralelu s hnutím SCIRI. Většina představitelů Dawy se vrátila ze zahraničního exilu do Iráku a pomohla následně upevnit aureolu Dawy jako šíitského hnutí s tradicí hrdinného protisaddámovského odporu a s dlouhou řadou mučedníků. Ačkoliv IDP v letech 2003–2009 kooperovala se SCIRI (ISCI), jejich politické spolenectví bylo stále poznamenáno vzájemnou nedůvěrou, plynoucí z odlišných představ postinvazního uspořádání v Iráku. Zatímco SCIRI vždy patřila k obhajovatelům šíitské státoprávní doktríny *velájate fakíh*, která dává šíitským duchovním moc nad světskými záležitostmi státu, IDP spíše zastávala seku-

⁴⁰ Efektivita libanonských sebevražedných operací vzbudila ohlas v řadách srílanské organizace LTTE (Tygři osvobození tamilského Ílamu). Nezpochybnitelný vojenský úspěch šíitských milicí inspiroval právě „tamilské tygry“ k zahájení vlny sebevražedných misí od r. 1987 (Pape, 2005: 139–154).

lárnější stanoviska a iránskou formu vlády nepovažovala za vhodný model pro Irák (Nakash, 2003: 137).

V současných podmínkách Iráku Dawa zdůrazňuje svou vlastní státoprávní koncepci, více zaměřenou na „vládu lidu“, nazvanou *wilájat umma*. V „hodnotách a principech“ strany na oficiálních webových stránkách Dawy je třetím pilířem „demokracie“, přičemž se zde Dawa blíže vyjadřuje i ke svému pojetí státu: „*Naše oddanost demokracii vychází z teorie wilájat al-umma (vláda lidu) ájatolláha Muhammada Báqira Sadra. Věříme, že chláfa (vláda) je právo a závazek, zaručený Bohem veškerému lidstvu, aby spravovalo a ovládalo lidské záležitosti. Věříme, že uskutečněním těchto principů se Irák stane příkladem pro demokracii, svobodu a umírněnost na Středním východě. Právě nedemokratická povaha arabských režimů zplodila chudobu, zpátečnictví a extremismus v regionu, který by měl patřit k těm nejvíce prosperujícím na světě. Demokratický Irák, který bude stabilní a sjednocený, zvrátí negativní vývoj proti těm, kteří vládnou skrze tyranii. Ukončí přitažlivost agendy extremistů, kteří pouze zneužili legitimní nároky muslimů vůči vládnoucím režimům proto, aby podpořili svou ideologii a zaseli nenávisť, a rekrutovali ještě více sebevražedných útočníků pro své smrtící cíle*“ (Oficiální website Islamic Dawa Party). Přitažlivost strany Dawa a její ideologie, zaštitěné osobou ministerského předsedy Málíkiho, vedly k obrovskému úspěchu Dawy v provinčních volbách v únoru 2009 (Rubin, 2009).

Kromě zmíněných „velkých hráčů“ se v průběhu let 2003–2009 vyskytly i šiitské skupiny, jež vznikly v Iráku po r. 2003, avšak jejich existence není nikterak spolehlivě či podrobně zdokumentována – mohlo (může?) jít o regionální radikální skupiny, jejichž význam byl možná jen krátkodobý, jež mohly vzniknout pouze k ad hoc účelu (provedení jedné či několika operací, jednorázová odvěta atd.), či mohlo jít i o odnož výše zmíněných šiitských skupin, s lokální působností. Jednou z podobných skupin, kterou zde autor uvede jako příklad, je (byla?) povstalecká formace *Muntada al-Wilájat* (v překladu přibližně „vládní fórum“), působící údajně v Bagdádu a na jihu Iráku, přičemž jejími členy snad měli být hlavně tzv. bažinní Arabové (Poole, 2004: 135). Též byla spojována s příslušníky libanonského Hizballáhu a s iránským režimem, avšak stejně jako další nezmíněné šiitské skupiny patřila k okrajovým fenoménům.

4.3 Zahraniční bojovníci – významná, či okrajová součást povstání?

„...*Snažili se dokázat, že ve Fallúdzi byla spousta zahraničních bojovníků... ale většina z nich skutečně neměla doklady, i když možná polovina je měla. Velmi málo jich mělo zahraniční doklady. Pracovali tam se mnou lidé, kteří... našli u chlapíka korán a ten byl vytištěn v Alžírsku, a oni (tu mrtvolu) označili za Alžířana... a nebo tam byli chlápci, kteří měli černé tričko a khaki kalhoty, takže se řeklo, jó, to je uniforma Hizballáhu, a označili ho jako Libanonce, což je směšný...*“

(někdejší vyšetřovatel americké armády Anthony Lagouranis,⁴¹ vzpomínající na angažmá v Iráku, mj. na identifikaci stovek mrtvol ve městě Fallúdža v r. 2004)

„*Nevěřící se zase jednou snaží dokázat, že cizí bojovníci stojí za rozpoutáním útoku... Ale my vás varujeme, nepřátelé Alláha, že skutečným nebezpečím je pro vás nárůst vyznavačů jednotnosti Alláhovy, kteří milují mučednictví... Kdo je cizinec, vy uctívači kříže? Vy jste ti, kteří přišli do muslimské země z vaší daleké a zkažené země...*“

(výňatek z komuniké jordánského *mudžáhida* Abú Musaba Zarqáwiho, z května 2005; Communiqué from „Al-Qaida’s Jihad Committee in Mesopotamia“)

Jak vyplývá již z názvu podkapitoly, spor o to, zdali zahraniční dobrovolníci tvořili významnou součást iráckého povstání, či nikoli, prostupuje průběhem celého iráckého konfliktu v letech 2003–2009. Právě proto autor jejich fenoménu věnuje pozornost v samostatné podkapitole, nehledě na skutečnost, že jak sunnitské, tak rovněž šiitské skupiny se za iráckého povstání dozajista těšily určité zahraniční podpoře, třebaže její intenzita a někdy i samotná exist-

⁴¹ Interview pro *Democracy Now!* s názvem *Former U.S. Army Interrogator Describes the Harsh Techniques He Used in Iraq, Detainee Abuse by Marines and Navy Seals and Why „Torture is the Worst Possible Thing We Could Do“*, je dostupné on-line na http://www.democracynow.org/2005/11/15/former_u_s_army_interrogator_describes.

tence mnohých těchto vazeb bývá předmětem dohadů (Katzman, 2004; srv. Nance, 2007).

Někteří autoři (Poole, 2006; srv. Rosen, 2006; Nance, 2007), kteří se ve svých analýzách a dílech tímto problémem rozsáhle zabývali, dospěli k závěru, že angažmá režimů, nepřátelských vůči USA, je nemalé – přičemž tyto režimy potom podle nich usnadňují či přímo organizují infiltraci zahraničních dobrovolníků (*mudžáhidů*) na irácké bojiště. Poole (2006: 39–79) pak za hlavní trasu pronikání na západ Iráku považuje mj. bývalé pašerácké cesty podél řeky Eufrat, kterou používají i nynější povstalecké sítě, organizující příliv *mudžáhidů* do Iráku. Za konečný bod této cesty považuje Poole částí Bejrútu, ovládané Hizballáhem, který se podle Poole velmi aktivně podílí na pomoci iráckým šíitským povstalcům. Ale autor studie příliš intenzivní spolupráci mezi Hizballáhem a iráckými šíitskými povstalcí nevěří. Situaci komplikovala neefektivita iráckých pohraničních složek, jež utrpěly obrovskou ránu americkým rozpuštěním irácké armády v r. 2003, přičemž účinná ochrana hranic byla stěžejní, aby se omezila infiltrace cizími bojovníky (Oluic, 2009).

Nehledě na potvrzenou účast *mudžáhidů* z rozmanitých koutů světa má autor osobně pochybnosti i o přílišném přeceňování jejich účasti, především pokud jde o uváděné vysoké počty, jež měla zvláště americká administrativa sklon nadsazovat. Na druhou stranu, vliv *mudžáhidů*, působících na irácké půdě, je dozajista mnohem významnější než jejich počet, což je dáno jejich zkušenostmi a kontakty. Můžeme je tak označit za malou, leč velmi militantní, inspirativní a smrtící sílu. Hovoříme však o druhé vlně *mudžáhidů*. Jejich první vlna, směřující do Iráku již před invazí a krátce po ní, byla totiž mnohdy patrně spíše konglomerátem nadšenců bez potřebných vojenských zkušeností, kteří měli sice silný ideologický zápal, avšak málokdo z nich uměl zacházet např. s RPG, nebo znal alespoň základy vojenské taktiky. První vlna tak byla dosti nedisciplinovaná a neorganizovaná skupinou dobrovolníků ze Saúdské Arábie, Sýrie či Jordánska, tedy ze sousedních zemí. Následné propuknutí iráckého povstání však vzbudilo zájem *mudžáhidů* i z velmi vzdálených koutů světa a složení jakési druhé vlny dobrovolníků je již zřejmě mnohem efektivnější. Dosavadní informace však nasvědčují i pozoruhodnému trendu, kdy zahraniční *mudžáhidé* představují disproporční podíl v počtech sebevražedných útočníků (Hafez, 2007a; srv. Hafez, 2007b).

Za velmi neopodstatněná lze však považovat tvrzení amerických a iráckých činitelů o tom, že sebevražednými atentáčníky jsou v Iráku automaticky zahraniční dobrovolníci proto, že Irák nemá historii podobných sebevražedných útoků a násilného náboženského radikalismu (Ruvalcaba, 2004: 7; srv. Nance, 2007: 198–199). Jaké jsou asi počty neiráckých *mudžáhidů*? Například v r. 2004 mělo z 8000 zadržených podezřelých povstalců pouze 127 zahraniční cestovní pas (Hashim, 2006: 139). Mezi dubnem a říjnem 2005 zadržely americké síly 312 cizích státních příslušníků, zapojených do aktivit v rámci iráckého povstání – šlo např. o 78 Egyptanů, 66 Sýřanů, 41 Súdanců či 32 saúdských Arabů (Wrenn, 2007: 21). Jiné zdroje zdůrazňují spíše obrovskou saúdskou složku v rámci skupin *mudžáhidů*. Během bojů o Fallúđu v r. 2004 podle nich údajně zahynulo 154 saúdských dobrovolníků. Podle stejných zdrojů tvořili významnou část dobrovolníků v celém povstání též Sýřané a Kuvajťané (Nance, 2007: 144–145). Z bojů o Fallúđu v r. 2004 pochází množství hrdinských zkazek o skutcích iráckých i neiráckých bojovníků, z nichž některé znějí až fantastně, není však vůbec vyloučeno, že mohou být pravdivé. Lze tak vystopovat zprávy o dvou čečenských odstřelovačích, kteří údajně zabili 15 příslušníků americké námořní pěchoty, o Libyjci Abú Hafsovi, který sestřelil americkou helikoptéru, o hrdinství egyptských, syrských a jemenských *mudžáhidů* apod. (Poole, 2006; srv. Rosen, 2006).

Na malém příkladu údajných čečenských *mudžáhidů* v rámci iráckého povstání si můžeme demonstrovat obtíže s určením původu neiráckých dobrovolníků. Vzhledem k tomu, že v Iráku žije od 19. století čečenská menšina, mohlo v případě čečenských povstalců v Iráku velmi pravděpodobně jít o Iráčany čečenského původu. Americké a ruské (v tomto případě jistě zpolitizované) zmínky o čečenských povstalcích, kteří se z čečenského bojiště přesunuli do Iráku, autor studie považuje za přehnané a v ruském případě dokonce za lživé (např. Bakhrošin, 2004), mající jen ospravedlnit brutální ruskou politiku v Čečensku. Navíc americké informace nejsou oficiální (!), jde jen o fámu v řadách amerických vojáků, třebaže ji např. Poole (2006) nekriticky přebírá. Ostatně to, že Rusko se snaží označit čečenské povstalce za hnutí teroristů z celého islámského světa, je zřejmě již od druhé rusko-čečenské války od konce devadesátých let, přičemž na podporu této rétoriky lze zneužít i irácké povstání (Al-Shishani, 2006). Ovšem autor studie musí připustit, že existenci čečenských *mudžáhidů* v řadách iráckého povstání vyloučit ne-

můžeme. Tento malý „čečenský problém“ nám ilustruje obtíže s dokumentováním skutečné účasti neiráckých *mudžáhidů*.

Když (tehdy nový) velitel amerických jednotek v Iráku, generál Petraeus, vystupoval v září 2007 před americkým Kongresem, aby obhajoval změnu americké strategie v Iráku, součástí jeho vystoupení byla též silná kritika iráckého vměšování, které podle něho nadále výrazně komplikovalo situaci v Iráku. Jak prohlásil, tak „*nikdo z nás na začátku tohoto roku (2007) nepředpokládal rozsah iráckého angažmá v Iráku, což v nás i v iráckém vedení vzbuzuje stále větší obavy*“. Američané v Iráku čelili podle Petraeuse aktivitám iráckých Revolučních gard (*pásdárán e-enqeláb*), které „*cvičí šíitské extremisty..., zabíjejí a unášejí irácké vládní představitele, zabíjejí a zraňují naše vojáky sofistikovanými nástražnými systémy, dodávanými Íránem, a podnikají raketové útoky na civilisty v Mezinárodní zóně a jinde*“ (Report to Congress on the Situation in Iraq, 2007). Íránský režim pochopitelně obvinění oficiálně odmítá, avšak jistá forma podpory iráckých povstalců za povstání je velmi pravděpodobná. Vazby iráckých armádních a zpravodajských představitelů zvláště na irácký šíitský Badr Corps, který přes 20 let sídlil na iránském území, jsou jistě velmi silné a letité, takže předpoklad jisté kooperace se nabízí. Do jaké míry však špičky iráckého režimu tuší o těchto vazbách, zůstává otázkou. Autor se osobně domnívá, že Írán skutečně za povstání dodával smrtící nálože a zbraně některým šíitským skupinám, zvláště členům Badr Corpsu, avšak např. Dawa a Mahdi Army zřejmě s iránským režimem nijak pevně nespolupracovaly, což iránskou infiltraci omezovalo. Mnozí členové Dawy, Fadhily a Mahdi Army by zřejmě vnímali jakoukoli větší iránskou účast s podezřením a s nechutí.

Pokud jde o Sýrii, autor pochybuje o tom, že by syrské vedení skutečně rozsáhle a systematicky vědomě podporovalo sunnitské povstání v Iráku v letech 2003–2009. Sýrie sice jistě nestojí o zářný americký úspěch v Iráku, avšak na druhou stranu syrské bezpečnostní složky silně potlačují projevy islámského radikalismu na domácí půdě, a proto i jejich podpora povstalcům je patrně spíše sporadická. Sýrie tak podle autorova mínění sice přivírá mnohdy zrak nad pronikáním zahraničních dobrovolníků do Iráku přes syrskou hranici, avšak občas tuto toleranci kombinuje s jejich zatýkáním a posléze halasným ohlášením podobných zatčení. Lze též předpokládat, že v Iráku působí syrští zpravodajci, kteří někdy mohou činy povstalců financovat či pomáhají logisticky zabezpečovat, avšak opět v omezené míře. Navíc lze soudit, že

v rámci asistence povstalcům by Syřané spíše materiálně pomáhali nacionalistickým iráckým bojůvkám, nikoli konzervativním islámským radikálům, chápajícím svůj boj primárně jako násilný *džihád*. Velmi trefné je zamyšlení Nasra, který označuje syrský postoj za „*politiku kontrolovaného chaosu*“ (Nasr, 2007: 249). Takto ostatně lze s většími či menšími výhradami označit i iránskou účast v iráckém povstání.

5. Taktické metody iráckých povstalců

*„S partyzány musíte bojovat jako partyzán.“
(Il faut opérer en partisan partout où il y a des partisans).
(Napoleonův rozkaz generálu Lefèvrovi z 12. září
1813; Schmitt, 2008: 19)*

V průběhu iráckého povstání rozmanité skupiny, tvořící jeho řady, použily celou škálu taktických metod (Poole, 2008: 35–54) nejen proti zahraničním koaličním vojenským silám, ale rovněž obecně proti cizincům, iráckým bezpečnostním složkám a proti iráckým civilistům. Mimo to docházelo též k ozbrojeným střetům mezi jednotlivými povstaleckými uskupeními, během nichž byly popisované taktické metody rovněž využívány. Kromě klasických a očekávatelných taktických metod (jako např. útoků zaparkovanými vozidly, napěchovanými výbušninami, či sebevražednými operacemi) vyzkoušelo irácké povstání i mnoho dalších překvapivých a inovačních postupů, z nichž některé budou dále popsány.

Vzhledem k nedostatku relevantních a seriózních informačních zdrojů jsou některé metody popsány stručněji, než by si býval autor přál. Ale i přesto bylo autorovým cílem upozornit v těchto případech na pozoruhodný vývoj taktiky povstalců a poukázat na skutečnost, že škála používaných metod byla nesmírně pestrá a důsažná. Nemohou být pochopitelně uvedeny všechny taktické metody, použité iráckými povstanci v průběhu téměř šesti let bojů, ale ty nejdůležitější jsou podle autora míněny popsány, a pokud je to možné, tak též hlouběji analyzovány. Z podrobněji nepopisovaných taktických metod, jež autor považuje za zajímavé, lze nyní okrajově zmínit taktiku nepřímé palby (např. minometná ostřelování Zelené zóny aj.), tzv. komplexní léčky (útoky na kolony vozidel s možným využitím náloží u cest, útoků pomocí RPG a palby z lehkých střelných zbraní) či třeba falešné zpravodajské typy. Samostatně nejsou popisovány ani útoky na etnicko-náboženské men-

5. Taktické metody iráckých povstalců

šiny (často šlo též o kriminální činy), vraždy iráckých kolaborantů a ani zacílení povstalců na určité profesní skupiny (např. systematické vraždění iráckých lékařů a učitelů).

Mnohé taktické metody, jak se autor pokusil ukázat v následující části práce, nebyly pouhými akty násilí, zaměřenými na zničení konkrétního cíle nebo na „pouhé“ zavraždění konkrétní osoby. Mnohokrát povstalci vyvíjeli systematické úsilí, zaměřené mj. na přerušení určitého politického procesu (např. unášení civilních expertů, kteří se zapojili do rekonstrukce Iráku), na oslabení a zhroucení šíitské administrativy (např. útoky na ropnou infrastrukturu) nebo na vyvolávání chaosu a strachu ve vybraných sférách irácké společnosti (např. sebevražedné útoky proti šíitským policejním a armádním rekrutům). Těmto cílům pak mohly sloužit zdánlivě prvoplánové a cynické metody, ovšem s dalekosáhlými záměry, přesahujícími bezprostřední fyzický rozměr některých povstaleckých činů.

5.1 Používání improvizovaných explozivních náloží (IED)

Třebaže termín IED⁴² (*Improvised Explosive Device*), v češtině též jako „nastražené výbušné systémy“, byl již dříve znám vojenským expertům a úzkému okruhu odborníků, teprve válka v Afghánistánu (od r. 2001) a v Iráku (od r. 2003) uvedla termín v širokou známost. Třebaže probíhající válka v Afghánistánu začala o rok a půl dříve než konflikt v Iráku, právě Irák stál v popředí používání této taktiky a rovněž irácká inspirace, která prodchla duch afghánského povstání. Dnes již proto západní média široce referují o IED, popř. dosti nepřesně o tzv. „roadside bombs“ (nálože, nastražené u cest) jako synonymu pro IED, aniž by bylo třeba bližších vysvětlení. Familiárně se těmto smrtonosným náložím přezdívá v zainteresovaných kruzích též „ajdýčka“,

⁴² Odborná anglická terminologie dále nejběžněji dělí IED na VBIED (*Vehicle-borne IED*), tedy nálože, nastražené ve vozidlech, a na PBIED (*Person-borne IED*), které jsou odpáleny na těle útočnicka. Nosičem IED může být však např. i zvíře (*Animal-borne IED*) či plavidlo (*Boat-borne IED*). Používané zkratky též mohou rozlišovat IED podle způsobů odpálení náloží – např. na VOIED (*Victim-operated IED*), RCIED (*Radio-controlled IED*) nebo CWIED (*Command Wire IED*). Materiálem k výrobě IED může být obrovská škála látek, munice a předmětů – např. různé typy min, dělostřelecká munice, časovače z automatických praček, hnojiva atd. (Nance, 2007: 187–204; srv. Hashim, 2006: 160–162 a 189–192).

a takto jsme o nich hovořili např. v Bagdádu. Jako IED se odborně označují i sebevražední útočníci, ale ti jsou zahrnuti v samostatné podkapitole.

IED byly úspěšně a systematicky používány v celé řadě válečných konfliktů a guerillových bojů (Poole, 2004: 148–149) – počínaje odbojovými skupinami v druhé světové válce (útoky na kolony, železnice aj.) až po libanonskou guerillu proti Izraeli v osmdesátých a v devadesátých letech a čečenské povstalce proti ruské armádě (od r. 1994). Taktiku útoků pomocí IED využívali rozsáhle i afghánští povstalci proti sovětské armádě v osmdesátých letech (Sarin–Dvoreckij, 1996: 109 a 131), od r. 2008 tam útoky pomocí IED, tentokrát proti koaličním silám, velmi prudce stouply (www.icasualties.org). Zcela bezprecedentního a klíčového postavení však dosáhla IED taktika v Iráku – dnes se již dokonce někdy hovoří o tzv. „irácké taktice“ (*the Iraqi tactic*) (Motlagh, 2009). Mezi oběma bojišti je patrná celková inspirace, přičemž „učitelem“ je zde paradoxně irácké povstání, a masivní používání IED v řadách iráckého povstání zřejmě mělo na taktiku afghánských povstalců pronikavý vliv (Karzai, 2007: 64–65).

Rozsáhlé používání IED se stalo typickým zvláště pro sunnitské povstalce v oblasti provincií Anbár, Dijála a Saláh ad-Dín a též v „sunnitském trojúhelníku smrti“⁴³ avšak také šiitské skupiny taktiku využívaly – pravděpodobně zvláště Mahdi Army a Badr Corps ve východním Bagdádu a v jižních částech země. V letech 2003–2009 byly povstalecké IED největší příčinou úmrtí a těžkých zranění příslušníků koaličních sil, především vojáků USA. V průběhu těchto let byly dokonce několikrát zaznamenány sofistikované útoky prostřednictvím IED, které byly ve velkém množství nastraženy v domech, úmyslně připravených povstalců k totální demolicí – např. v jedné předem připravené povstalecké léčce v lednu 2008 bylo zabito šest amerických vojáků během pátracích operací v provincii Dijála, při nichž byl vyhozen do povětří dům, do něhož Američané vstoupili. Jde v tomto případě o tzv. HBIED, tedy *Home-borne IED* (Operation Iraqi Freedom. Official Website of Multi-National Force – Iraq). Podle lišících se údajů stály IED za smrtí 40 % až 65 % amerických vojáků v Iráku ve zmiňovaném období 2003–2009 (srv. www.

⁴³ Oblast jižně od Bagdádu, zahrnující města Júsuffja, Latífija a Mahmúdija. Region proslul výraznými povstaleckými aktivitami a též známým válečným zločinem americké armády. V březnu 2006 byla v Mahmúdiji znásilněna a zavražděna čtrnáctiletá Iráčanka, jejíž rodina byla americkými vojáky postřelena. Odveta iráckých povstalců následovala v červnu téhož roku, kdy byli v oblasti uneseni a umučeni dva vojáci ze stejné jednotky jako pachatelé válečného zločinu.

icasualties.org). Z hlediska ztrát, způsobených okupačními silám, je tedy taktika útoků pomocí IED neefektivnější metodou iráckých povstalců.

Vlivem útlumu iráckého povstání od r. 2007 lze zaznamenat i prudký pokles výskytu IED (vybuchlých i nalezených a následně zneškodněných) – v březnu 2007 bylo v Iráku zaznamenáno cca 2600 IED, v srpnu 2008 to bylo „pouhých“ 555 IED! V srpnu 2006 zabily IED v Iráku 47 koaličních vojáků, v srpnu 2008 to bylo 7 koaličních obětí (McMichael, 2008). Prudce stoupl výskyt a tím i smrtící účinek IED, používaných v Afghánistánu proti koaličním silám, kde od r. 2007 drasticky stoupl počet koaličních obětí způsobených stále četnějšími a sofistikovanějšími IED – z Iráku se dokonce začala přesunovat nejučinnější vojenská vozidla pro ochranu osádek (označovaná zkratkou MRAP) na afghánské bojiště (Brook, 2009).

Přestože IED můžeme považovat za čistě vojenský (popř. někdy za teroristický) prostředek vedení boje, a obtížně tedy můžeme vyvodit z jejich používání v Iráku širší nevojenské implikace, v iráckém povstání hrála taktika používání IED mj. roli katalyzátoru ve sporech USA a Íránu. Je známo, že USA již léta vytrvale poukazují na iráckou materiální, finanční a ideovou podporu radikálních palestinských skupin, libanonského Hizballáhu a obecně podporu terorismu ve světě. Íránský režim pak kontruje osočováním USA z agresivních velmocenských záměrů a z podpory Izraele, přičemž obviňuje Izrael např. z vraždění nevinných palestinských civilistů, z okupace Jeruzaléma, z útoků proti islámu a kritizuje též izraelský nukleární potenciál, jehož se, jak implicitně naznačuje, obává. Problematické vztahy mezi USA a iránskou teokracií, neuspokojivé a nepřátelské již od r. 1979 (Gombár, 2001: 140–149 a 151–157), tak našly v otázce Iráku další rozvor. Američtí civilní i vojenští představitelé v Iráku se v letech 2003–2009 mnohokrát nechali slyšet (Operation Iraqi Freedom. Official Website of Multi-National Force – Iraq; srv. Poole, 2004: 138–139; Poole, 2006: 232), že iránský režim dodává šiitským povstalcům prostřednictvím svých agentů velmi sofistikované IED, které stojí za úmrtím mnoha amerických vojáků. Tyto pravděpodobně iránské IED, známé pod zkratkou EFP,⁴⁴ zůstávají dosud nejsilnějšími

⁴⁴ Jde o tzv. *Explosively Formed Projectiles* (EFP), což jsou např. účinné náložky s tzv. „mědným tloukem“, který dokáže pro svůj tvar a vlastnosti po explozi efektivně proniknout i velmi silným pancéřováním (srv. Nance, 2007: 195–196). Za vysvětlení jejich fungování a za obecné zajímavé postřehy k „ajdýčkům“ jsem vděčný některým příslušníkům Útvaru rychlého nasazení PČR (Policie ČR), kteří nemohou být jmenováni.

a neúčinnějšími nástražnými výbušnými systémy, které byly vůbec v Iráku použity proti koaličním jednotkám – začátek jejich používání bývá datován do r. 2006.

K inovacím iráckého povstání patří jakési „chemické IED“, neboť zvláště v první polovině roku 2007 byly zaznamenány četné útoky pomocí cisteren s chlórem (Nance, 2007: 203; srv. Cave–Fadam, 2007), a to zvláště v oblasti Bagdádu, Ramádi a Fallúdzi. Oběti těchto útoků bylo lze téměř vždy přičíst na vrub spíše explozím než účinkům chlóru, přesto záběry dětí poleptaných chlórem měly zastrašující psychologický účinek na civilní populaci, o který zřejmě šlo sunnitským radikálům především. Obdobné útoky byly přičítány al-Qáidě v Iráku, z taktického repertoáru povstalců postupně vymizely do léta 2007. Paradoxním důsledkem těchto útoků byla irácká vládní omezení na produkty na bázi chlóru, což přispělo ke zhoršení epidemie cholery v Iráku v létě a na podzim 2007, kdy chyběl chlór na dezinfekci vodních zdrojů. Část chlórových útoků byla spáchána s využitím sebevražděných útočnicků, řídicích cisterny, část explozí byla iniciována dálkově.

K zajímavým cílům mnoha tzv. SVBIED (*Suicide-Vehicle Borne IED* neboli vozů se sebevražděnými útočnicí) či VBIED patřila kritická dopravní infrastruktura. V průběhu iráckého povstání byly zaznamenány mnohé útoky na strategicky důležité nadjezdy, mosty, silniční úseky aj. Při podobných útocích bývalo používáno obrovské množství trhavin, jako příklad může sloužit útok na velký most poblíž Ramádi v říjnu 2009, kdy bylo v nákladním vozidle odpáleno asi 5 tun trhavin. Ve stejný den byl zničen menší most u Fallúdzi. Zajímavost obou operací podtrhuje fakt, že útočnickům se podařilo své nálože propašovat přes check-pointy, které mají hlídat mj. tyto důležité dopravní body (Mokhtar, 2009).

5.2 Sebevražděné útoky

„...na rozdíl od Palestinců se nám iráčtí sebevražděni útočníci dokonce ani neobtěžují sdělit svá jména nebo natočit poslední video pro matku. Nejsou jen připraveni spáchat sebevraždu na požádání, ale jsou připraveni udělat to anonymně.

To svědčí o velmi vysokém stupni uvědomění nebo psychózy, či o obojím.“

(americký novinář Thomas L. Friedman, *The New York Times*, 9. prosince 2004⁴⁵)

Americká studie⁴⁶ z r. 2008 (Moghadam, 2009), která analyzovala sebevražděné útoky v celosvětovém měřítku v letech 1981–2008, došla k závěru, že 54,8 % těchto útoků (1067 incidentů) bylo spácháno v Iráku. Údaj je o to zajímavější, že poprvé byly sebevražděné operace v Iráku provedeny až teprve v r. 2003.

Taktika sebevražděných útoků patří k nejčastějším a neúčinnějším metodám povstalců v Iráku (Hafez, 2007a; srv. Poole, 2004: 212–213). V průběhu povstání měla jejich frekvence značně stoupající tendenci a počáteční údiv nad vysokými počty sebevražděných atentátníků vystřídal postupně otupělost a cynismus. Nejpozději v r. 2004 už byly útoky v Iráku chápány jako něco „normálního“ či „běžného“. V době autorova působení v Bagdádu (2007) bylo rozšířeným žertem mezi obyčejnými Iráčany právě „vtipkování“ na téma sebevražděných útoků – když byl např. proveden podobný útok před dvanáctou hodinou dopolední, říkali Iráčané, že chtěl útočnick „pooobědvat s Alláhem“. Žertovalo se též cynicky na téma, že sebevrah byl panice a patrně se již „nemohl dočkat“. To byla evidentní narážka na fenomén rajsých panen (Kropáček, 2006: 84), jež měly očekávat útočnicka v ráji, jak si vysvětlíme dále.

Jestliže takto dokázali žertovat mnozí sekulárně smýšlející Iráčané, kteří rádi zdůrazňují, jak je „černý humor“ charakteristický právě pro jejich národ, bylo to mj. též známkou jejich dobré znalosti náboženských motivací a zdůvodnění, které mohly stát za provedením sebevražděných útoků. Jejich nábo-

⁴⁵ Výrok je citován z článku s názvem *The Suicide Supply Chain (Sebevražděný zásobovací řetězec)*, který byl otištěn v názorové rubrice listu *The New York Times* (Friedman, 2004).

⁴⁶ Ve zmíněné studii figuruje na druhém místě Afghánistán s 264 útoky (13,6 %), Izrael se 188 útoky (9,7 %) zaujímá třetí příčku. Pokud by bylo bráno v potaz např. jen období červenec 2006–červen 2007, tak 69,3 % útoků bylo uskutečněno v Iráku a 25,1 % v Afghánistánu a v Pákistánu. V období červenec 2005–červen 2006 představovaly útoky v Iráku 72,1 % obdobných incidentů v celosvětovém měřítku. Lze předpokládat, jak soudí i autor studie, že mnohé sebevražděné útoky nebyly z rozmanitých důvodů zaznamenány, a jejich počet byl ve skutečnosti vyšší (Moghadam, 2009).

ženské pozadí, odhlédneme-li od aktuálního vojensko-politického poselství, je v koránu podpořeno představou ráje a též glorifikací tzv. mučednické smrti obzvláště v těch muslimských společnostech, jež procházejí těžkými krizemi (v tomto případě americká okupace a její následky). Paralelu pro nás může představovat šíitská komunita v Libanonu v osmdesátých letech, bojující různými metodami proti izraelskému vpádu (Poole, 2004: 29–45; srv. Mendel, 1994: 215–226), či např. palestinská společnost od poloviny devadesátých let 20. století (Mendel, 2000: 186–191). Vzhledem ke zmíněným paralelám, jakož i kvůli ohlasu, který měly irácké sebevražedné útoky v islámském světě, zaměří se nyní autor též na širší deskriptivní aspekty islámské víry, jež dnes chápání taktiky sebevražedných útoků ovlivňují.

Není pochyb o tom, že nábožensky chápaná koncepce mučednické smrti (*istišhád*⁴⁷) je v rámci skupin, jež sebevražednou taktiku používají, významným faktorem. Ve vědomí jednotlivců, kteří se odhodlají provést sebevražedný útok, popř. verbují nové útočníky nebo se podílejí na přípravě útoků, představuje *istišhád* významný legitimizační, heroizovaný a podpůrný faktor. *Istišhád* je chápán v protikladu k termínu *intihár* (sebevražda). V nedávných letech se stalo chápání a vysvětlování pojmů *istišhád* a *intihár* zcela nepřekvapivě předmětem nábožensko-právních disputací (MacEoin, 2009; srv. Mendel, 1994: 222–226), přičemž v řadách těch muslimských duchovních a obyčejných muslimů, kteří se sebevražednou taktikou nesouhlasí, je sklon považovat tyto útoky spíše za *intihár*, což druhý tábor pochopitelně rozhořčeně odmítá.

Podobně jako judaismus a křesťanství odsuzuje islám příkře sebevraždu. V koránu, stejně jako v rané literatuře, shrnující názory a výroky zakladatele islámu proroka Muhammada, nechybějí rozhodná odsouzení sebevraždy jako zavrženého aktu. Dnešní taktika sebevražedných útoků však není těmi, kteří s ní souhlasí, vnímána jako sebevražda, nýbrž jako smrt při obraně víry, tedy smrt, která je navíc nejvyšší formou mučednictví. Muslim, který zemře za víru, je považován za mučedníka (*šahíd*,⁴⁸ plurál *šuhadá*) a těší se obecně

⁴⁷ V prestižním arabsko-anglickém slovníku *Mawrid* je slovo „*istišhád*“ překládáno do angličtiny jako „*martyrdom*“ (mučednictví), přičemž termín „*istišhád*“ je dále vysvětlen arabskými slovy „*mawt fī sabīl mabda*“ (smrt na stezce víry) (Baalbaki, 2001: 91). Někdy se proto pro mučedníka používá též výraz „*istišhád*“.

⁴⁸ Ve zmíněném prestižním arabsko-anglickém slovníku *Mawrid* je slovo „*šahíd*“ překládáno do angličtiny jako „*martyr*“ (mučedník), přičemž termín „*šahíd*“ je dále vysvětlen arabskými slovy „*qatīl fī sabīl Allāh aw mabda*“ (padlý na stezce Boha či víry) (Baalbaki, 2001: 680).

veliké úctě. Pojem *šahíd* má poněkud široké konotace, neboť za *šahída* může být označen i muslim, který zemřel při cestě za poznáním či studiem, vážený muslim, jehož smrt způsobila bolest mnoha věřícím, nebo např. dítě, které zahynulo za tragických okolností. Za *šahída* je však logicky označen i muslim, který zemřel ve válce na obranu islámu, nebo byl zabit nepřáteli islámu v cizině. Tento mučedník si zaslouží přívlastek *šahíd kámil* (dokonalý mučedník). V rétorice médií mnoha islámských zemí je tak *šahídem* v podstatě jakýkoli Palestinec, zabitý izraelskou armádou, nebo např. zahraniční muslimští dobrovolníci, kteří umírali pro věc *ummy* v Afghánistánu, v Bosně, v Čečensku apod. V palestinském kontextu je dokonce rozlišováno mezi tzv. „šťastným mučedníkem“ (*šahíd saíd*), jenž zemřel v boji proti Izraeli, a mezi tzv. „ukřivděným mučedníkem“ (*šahíd mazlúm*), jenž zahynul v rámci meziarabských střetů (Kropáček, 2002: 107–108). Pojem *šahíd* je používán i v rétorice jinak naprosto sekulárních médií, hnutí a zemí.

Každý *šahíd* má podle islámského práva zaručeno místo v islámském ráji (*džanna*, nebo též *firdaus*). Islámská představa ráje je spojena s lákavou představou úrodnosti a plodnosti, se zelení a s dostatkem vody. V obrazu ráje se tak při utváření rané islámské obce v 7. století n. l. projevila sociální realita pouštních arabských beduinů. Nejvyšší výsadou *šahída* je dle výkladu koránu možnost spatřit „tvář Boha“, nicméně na tyto bohobojné muslimy čekají i tzv. *húrisky*, mladé a půvabné panenské dívky. *Súra* (neboli kapitola) 44 koránu (zvaná *Dým*) o ráji mj. říká: „...*A bohobojní budou věru na místě bezpečném přebývat, mezi zahradami a prameny, a oděni do atlasu a brokátu se jeden na druhého budou dívat. Tak stane se! A oženíme je s dívkami velkých černých očí, a budou si tam všechny druhy ovoce žádat, jsouce v bezpečí. A neokusí tam smrti – kromě smrti první – a ušetří je trest pekelný z milosti Pána svého; a to štěstí je nesmírné.*“ Podobně *súra* 52 (Hora Sinaj) slibuje těm, kteří vstoupí do ráje: „...*A bohobojní věru budou v zahradách a ve slastech, radujíce se z toho, co Pán jejich jim ušetřil a že Pán jejich je trestu pekelného ušetřil. Jezte a pijte ve zdraví v odměnu za to, co jste konali, a spočívajte na pohovkách v řadách postavených! A oženíme je tam s dívkami velkých očí černých. A těm, kdo uvěřili a jež jejich potomci ve víře následovali, potomky jejich do ráje přivedeme a nic jim z jejich skutků neubereme. A každý člověk je toho, co činy svými vysloužil, ručitelem. A ovocem a masem je opatříme podle jejich přání, a tam mezi sebou si poháry podávat budou, z nichž nepojde ani prázdné tlachání, ani k hříchům svádění, a budou je tam chlapci ob-*

cházet, kteří perlám strážným se budou podobat.“ Poetické líčení rajsských slastí obsahuje též *súra* 53 (Milosrdný): „...*Tam budou na kobercích brokátem podšitých odpočívát a plody obou zahrad na dosah ruky mít. Které z dobrodini Pána svého můžete popírat? Tam dívky sklopených zraků, jichž předtím ani muž, ani džin se nedotkl, budou dlít – které z dobrodini Pána svého můžete popírat? – jež rubínům a perlám se budou podobat*“ (Korán, 1991).

Líčení rajsských slastí se mimochodem stalo již ve středověku jedním z kontroverzních prvků koránu a bylo napadáno především protimuslimskými autory. Pozdější, tzv. výkladová (exegetická) literatura, v níž byly rozvíjeny, doplňovány a upřesňovány rozmanité pasáže koránu, mj. ještě více rozpracovala lákavou představu ráje, které se po smrti dočká bohabojný muslim. U silně věřících útočníků (nejen) v Iráku může být představa posmrtného života, v němž budou uznány jejich zásluhy v boji za víru, dozajista jedním z přesvědčivých argumentů při rozhodovacím procesu, zdali se stát aktérem sebevražděné mise. Povstalecké propagandistické videonahrávky v Iráku apelují na emocionální rozměr víry v posmrtný život i ve svých prohlášeních, oslavujících mučedníky. V jednom takovém oslavném prohlášení za iráckého povstání je např. tvrzení, že mučedník je „*šťastný ve společnosti nebeských panen*“ (Hafez, 2007b: 107).

Jaké části koránských *súr* používají při svých argumentech zastánci, nebo naopak odpůrci sebevražděných útoků? Jako silný argument proti sebevraždě jsou citovány verše *súry* 4 (Ženy): „...*a nepřivozujte si smrt! A věru Bůh je vůči vám slitovný. A kdokoliv tak učiní jako přestupek a nespravedlivě, toho věru ohněm sežehneme – a to je pro Boha nadmíru snadné!*“ A také verše *súry* 2 (Kráva): „...*Rozdávejte na stezce Boží, avšak nevrhejte se do zkázy vlastníma rukama! Konejte dobré skutky, neboť Bůh miluje ty, kdož dobré skutky konají.*“ Muslimové, kteří označují sebevražděný útok za mučednický čin, mají v koránu k dispozici množství veršů, kterými mohou podle svého mínění ospravedlnit sebevražděný útok jako heroický akt mučednictví. Na pomoc si berou např. známé verše *súry* 2 (Kráva): „...*A bojujte na stezce Boží proti těm, kdož bojují proti vám, avšak nečiňte bezpráví, neboť Bůh nemiluje ty, kdož se bezpráví dopouštějí. Zabíjejte je všude, kde je dostihnete, a vyžeňte je z míst, odkud oni vás vyhnali, vždyť svádění od víry je horší než zabít... Kdokoliv proti vám vystoupí nepřátelsky, pak i vy proti němu tak vystupte, podobně jako on vystupoval proti vám. A bojte se Boha a vězte, že Bůh stojí na straně bohabojných...*“, verše *súry* 3 (Rod 'Imránův): „...*A ne-*

pokládej ty, kdož na stezce Boží byli zabiti, za mrtvé! Naopak, oni jsou živí a u Pána svého odměnu svoji užívají a radují se z toho, co Bůh jim z přízně své uštědřil... A těm, kdož se vystěhovali a byli z domovů svých vyhnáni a na cestě Mé strádali a bojovali a byli přitom zabiti, těm věru vymažu špatné činy jejich a uvedu je do zahrad, pod nimiž řeky tekou...“ či verše *súry* 38 (Sád): „...*Vy, kteří věříte! Co je s vámi, že když je vám řečeno: ,Vytáhněte do boje na cestě Boží, jste jako přikováni k zemi? Což se vám líbí více život na tomto než na onom světě? Vždyť užívání života pozemského je nepatrné oproti užívání v životě budoucím!*“ (Korán, 1991).

Existují pochopitelně pasáže koránu, jež lze vykládat dvojnásobně, bez přihlídnutí k jejich tehdejšímu kontextu a smyslu, přičemž s dodáním aktuálního politického náboje a určitého ideologického balastu lze vytvářet jejich žádoucí vyznění. Novodobé střety, odehrávající se mezi více či méně renomovanými experty na islámské právo, nejsou v historii islámu ničím novým, přesto mediální globalizací dostávají disputace muslimských učenců zcela jiné rozměry a ohlasy. V případě jakýchkoli názorů a závěrů nelze navíc odhlédnout od ideologického nánosu politických a mediálních tlaků, takže názorové pozice některých duchovních jsou již mnohdy předem jasně vymezené a očekávatelné. Nábožensko-právní rozhodnutí (*fatwa*), která v posledních letech vyjadřovala názor na otázku sebevražděných útočníků, jsou někdy buď rozhodnými odsudky této praktiky, nebo je naopak z pozic radikálního duchovenstva vášnivě hájí. Kdesi mezi těmito póly jsou *fatwy* učenců, kteří sice sebevražděné útoky odsuzují, avšak jedním dechem pro ně nalézají za určitých specifických podmínek pochopení, což připomíná rétorickou ekvilibristiku se snahou uspokojit oba rozpolcené tábory.

Sociální profil⁴⁹ sebevražděných útočníků v Iráku v letech 2003–2009 je podle dostupných údajů velmi pestrý. Motivace útočníků, kteří se v Iráku

⁴⁹ Zvláště sociální profil útočníků z „11. září 2001“ zasadil rozhodnou ránu všem západním teoriím o nevzdělaných, nezaměstnaných atentátnících, pocházejících z chudých poměrů. Většina z atentátníků totiž patřila k zámožným saúdskoarabským rodinám, nehledě na skutečnost, že byli obstojně vzdělaní a měli tudíž před sebou relativně slibné perspektivy. Nelze tedy tak zjednodušeně paušalizovat, jak tomu bylo ještě v devadesátých letech, poněvadž dojit v současnosti k jednotnému závěru o profilu atentátníků není možné. Do sebevražděných útoků se v různých částech světa zapojují muži i ženy, od dětského věku až po vyšší střední věk, přičemž útočníci pocházejí nejen z chudinských slumů, a tudíž bídných poměrů, ale taktéž z velmi zámožných rodin. Není výjimkou, že mnozí *šahídové* jsou navíc držitelé univerzitních diplomů a jsou dobře sociálně „zakotveni“ ve svých společnostech (srv. Pape, 2005: 171–234).

dobrovolně odhodlají k nejvyšší oběti, patrně většinou bývá velmi silná. V jiných prostředích než v iráckém, především v libanonském a v palestinském, byla tato motivace navíc podporována určitými rituály (ty v konečném důsledku též značně znesnadňovaly možnou, a předem jistě nikdy nevyklučitelnou snahu dobrovolníka odstoupit v posledních fázích příprav od sebevražedného záměru). Můžeme se domnívat, že i v Iráku jsou nejčastějšími osobními pohnutkami sebevražedných útočníků např. vnitřní přesvědčení o nespravedlnosti a křivdách (způsobených americkou armádou či iráckými silami), spáchaných na nich či na blízkých osobách, hluboký pocit ponížení a bezmoci, pramenící z vlastního postavení, ze života v okupovaném Iráku, z neuspokojivého společenského statu (Sage, 2004: 73–74) apod. Jistě by bylo možné identifikovat řadu komplementárních impulzů. Jestliže u palestinských sebevražedných útočníků může hrát roli fakt zviditelnění a heroizace po provedení útoku, ať již v rodné komunitě nebo např. v řadách obdivované organizace, v Iráku vysoký počet obdobných útoků tomuto vývoji zabránil. *Šahidové* zde bývají anonymní – nikde nevlají prapory s jejich podobiznami jako např. v libanonském údolí Bikáa, a nikdo nechodí blahopřát jejich rodinám jako v palestinské Gaze. Jméno *šahida* není oficiálně zveřejněno a poté oslavováno. Otázka posmrtného obdivu (nejen) bezprostředního okolí tak zřejmě v Iráku bude v motivační škále *šahidů* zanedbatelným faktorem. Ale pozoruhodný názor zaznamenal autor při neformálním rozhovoru s jedním expertem,⁵⁰ který jako jeden z vysvětlujících faktorů uvedl existenci krevní msty v kmenové kultuře Iráku – jméno atentátníků by podle něho někdy mohlo v Iráku vyvolat meziklanové či mezikmenové půtky, a proto nebývá jméno mučedníků zmíněno. Většina z nich vnímá svůj akt sebeobětování jako čin pravověrného muslima, po němž bude následovat odchod do ráje za vykonání bohulibého skutku. Většinou ani nejde o „vyšinuté“ fanatiky, jak se západní veřejnost domnívá, ale o vysoce motivované osoby bez zjevných psychických poruch (Hafez, 2007a: 216–221).

Účast žen v sebevražedných operacích v Iráku již nezbudila takovou pozornost, jako když se v předešlých letech rozšířil tento fenomén (Victorová, 2003) v palestinském hnutí odporu (od r. 2002). Srovnáme-li v tomto ohledu Afghánistán a Irák, zjistíme, že v první zmíněné zemi nebyl doposud (2009)

⁵⁰ Za tento postřeh jsem vděčný českému arabistovi a expertovi na Blízký východ Jaroslavu Burešovi z ÚMV (Ústav mezinárodních vztahů).

zaznamenán jediný sebevražedný útok, jenž by byl spáchán ženou. To svědčí o naprosto podřadném statu afghánských žen, zatímco značně pokročilá emancipace iráckých žen znamená paradoxně skutečnost, že se Iráčanky do mučednických operací v rámci povstání běžně zapojují.

Zajímavou složkou sebevražedných útočníků v Iráku byli muslimští dobrovolníci z Evropy, přicházející do Iráku prostřednictvím italských radikálních sítí (většinou Tunisáné). Francouzské sítě islámských radikálů zase pomáhaly zorganizovat příchod několika alžírských sebevražedných mučedníků a belgicko-španělská síť je též spojována s některými atentátníky, kteří se od páli v Iráku. V r. 2005 byl v Iráku zaznamenán první sebevražedný útok, spáchaný evropskou ženou – šlo o Belgičanku, která konvertovala k islámu a se svým marockým manželem zahynula při akcích na západě Iráku (Hafez, 2007a: 199–201).

5.3 Útoky na ropnou infrastrukturu

„...Zloděj (USA) krade peníze iráckého lidu a násilňuje jejich zemi a čest... Jedním z nejdůležitějších důvodů, kvůli kterým naši nepřátelé ovládají naši zemi, je krádež naší ropy. Vynaložte veškeré úsilí, abyste zastavili největší zlodějskou operaci v dějinách... Udělejte vše proto, abyste jim zabránili v krádeži ropy, a zesilte své akce, především v Iráku a v Zálivu...“

(citace z prohlášení Usámy bin Ládina, předního ideologa islámského radikalismu, z prosince 2004; „Bin Laden“ Tape Urges Oil Attack; srv. Hashim, 2009: 50)

Jako zcela samostatnou povstaleckou taktickou metodu, svého druhu velmi rafinovanou a významnou, hodnotí autor ozbrojené útoky iráckých povstalců proti ropnému sektoru Iráku. Ropný průmysl Iráku hrál totiž dlouho před americkou invazí významnou roli v úvahách amerických strategů, plánujících rychlou poválečnou obnovu země. Právě příjmy z irácké ropy⁵¹ totiž měly financovat postkonfliktní rekonstrukci Iráku. Otázka irácké ropy, zájmů rop-

⁵¹ Velkým bonusem je navíc fakt, že mnohá ložiska ropy jsou doprovázena velkými zásobami zemního plynu. Několik iráckých polí patří svým objemem ropy k největším na světě. Nejznámější irácká naleziště jsou Madžún (rezervy možná až 20 miliard barelů ropy), Západní Qurna (až 15 miliard

ného průmyslu a vliv uvedených faktorů na zahájení americké vojenské operace se rovněž táhne jako červená nit celým obdobím předválečných příprav, průběhem a výkladem války, a nejinak tomu bude i v dalších letech. „Historické“ komentáře a reakce,⁵² které označovaly ropu za hlavní a jediný cíl války, byly stejně absurdní jako nekritická prohlášení, že ropa nehrála v rozhodování USA (téměř) žádnou roli. Role ropy v geopolitických úvahách bývá značná – ostatně kuvajtská ropa byla i jedním z velkých motivů irácké invaze v r. 1991. Jak uvádí Středisko pro kuvajtská studia: „*Irácké ministerstvo zahraničí vydalo 2. září 1990 prohlášení, v němž oficiálně přebírá kontrolu nad kuvajtským ropným a dalším přírodním bohatstvím a veřejně deklaruje, že kuvajtská ropa má vyřešit ekonomické problémy Iráku. V prohlášení se pravi: „Návratem oddělené části k národnímu celku se naše ropné rezervy zvýšily na 194 miliard barelů, což činí 20 % celkových světových zásob. Naše těžba ropy se zvýší na 4,5 milionů barelů denně, a během 2–4 let tak budeme schopni splatit své dluhy“*“ (Středisko pro kuvajtská studia, 1997b: 7).

Stručně řečeno, ropa jistě nebyla jediným důvodem americké intervence, nicméně nepochybně hrála jednu z klíčových rolí. Tvrzení, že konflikt v Iráku rozpoutali členové americké administrativy, kteří byli v minulosti spjati s bohatými ropnými koncerny (mj. G. Bush ml., C. Rice, D. Cheney a D. Rumsfeld), je sice jistě poněkud přehnané, avšak vliv těchto vazeb na rozhodovací proces USA nelze zcela opomíjet. Sami Iráčané jsou ve své většině pevně přesvědčeni, že irácká ropa byla pro USA výrazným stimulem k invazi (Chehab, 2006: 143 a 254), přičemž muslimská populace obecně nahlíží na americké angažování v Iráku prizmatem tužby po ropě (Kull, 2007: 6; srv. Zalloum, 2007). Výmluvným argumentem je bez ohledu na spekulativní teorie o rozmanitých interpersonálních vazbách obrovský potenciál iráckých ropných nalezišť, který z nich činí skutečný ráj pro ropné společnosti, nemluvě o jejich strategické hodnotě. Význam irácké ropy si krátce po invazi plně uvědomily i rozmanité elementy iráckého povstání (Poole, 2008: 14–16), jak si ukážeme dále.

barelů), Východní Bagdád (11 miliard barelů a potenciálně více), dále např. Kirkúk, Rumajla a Nahr bin Umar (Raděj, 2003: 8).

⁵² Z mnohých podobných komentářů, často levicově orientovaných kritiků, viz např. Boje (2003) a Beams (2003).

Irák má po Saúdské Arábii druhá nejbohatší ložiska ropy (cca 112 miliard barelů⁵³), ale odhaduje se, že objem neprozkoumaných zásob může být až několikanásobně vyšší. Zatímco dnes má Irák cca 11 % světových ropných zásob (Eichler, 2006: 136), po objevení nových nalezišť tento podíl patrně stoupne. Navíc není vyloučeno, že hojností své ropy předčí Irák současnou jedničku, tedy Saúdskou Arábii. Tři faktory navíc činí z irácké ropy časovou jedničku, tedy Saúdskou Arábii. Tři faktory navíc činí z irácké ropy nesmírně žádanou a výjimečnou komoditu. V první řadě je irácká ropa velice kvalitní, s vysokým obsahem karbonu a s nízkým obsahem síry, což jsou ideální vlastnosti pro její rafinaci na nejkvalitnější ropné produkty. Za druhé jsou irácké zásoby, jak již bylo zmíněno, velice bohaté, a po prozkoumání ohromných prostor mj. Západní pouště se očekávají další „zlaté doly“. Třetím faktorem je skutečnost, že náklady na těžbu irácké ropy patří k těm nejnižším na světě. Západní ropné společnosti před válkou odhadovaly, že se náklady na jeden vytěžený barel ropy budou pohybovat mezi 1 až 1,5 USD, což byla ve srovnání s jinými světovými nalezišti neuvěřitelně příznivá cena. Mnoho iráckých ropných vrtů sahá do nevelké hloubky a třetina iráckých rezerv leží v hloubce pouhých 600 metrů. Nízké náklady tak ropným firmám slibují přinášet tučné zisky.

Velkou neznámou však zůstával technický stav a provozuschopnost ropných zařízení, nebo spíše přesněji řečeno vliv těchto faktorů na budoucí objem produkované ropy. Po obnovení produkce v květnu 2003 byl Irák schopen na začátku července 2003 vyprodukovat cca 700 000 barelů ropy za den (bd), třebaže původní optimistický odhad hovořil o 1,3 milionu bd. O cca 4 roky později, na počátku r. 2007, Irák produkoval cca 1,9 milionu bd a o rok později, na začátku r. 2008, to bylo 2,3 milionu bd (Dabrowska–Hann 2004: 11). V polovině r. 2009 byla produkce jen nepatrně vyšší – 2,4 milionu bd, což se výmluvně rovnalo nejvyšším číslům, dosaženým v září 2004 (Measuring Stability and Security in Iraq, 2005: 9). Zdaleka se tedy nepodařilo dosáhnout optimistických čísel, zmiňovaných v předválečných odhadech. Po krátkém provozu se totiž v r. 2003 odhalily četné slabiny ropné infrastruktury, která neprošla zásadní opravou a modernizací od počátku devadesátých let, ačkoli následkem sankčního režimu OSN byl její stav neuspokojivý již v průběhu této dekády. Její chatrný technický stav byl přesto za Saddáma Husajna ignorován a docházelo k nešetřně velké produkci ropy.

⁵³ Dutá míra – americký barel ropy obsahuje cca 159 litrů ropy.

Pokud jde o celosvětový ropný průmysl,⁵⁴ nejostřeji sledovanou oblastí i uvědomělými Iráčany, hodnotícími americký nátlak na Irák prizmatem irácké ropy, bylo počínání amerických a britských ropných firem.⁵⁵ Za Saddámovy éry bylo uzavřeno několik dohod o využití irácké ropy s ruskými, francouzskými a čínskými koncerny, přičemž osud některých dohod zůstává dodnes vlastně nejasný. Charakter pevných kontraktů měly pouze dvě smlouvy (Francouzi volili metodu tzv. otevřených memorand) – ruský Lukoil podepsal kontrakt na velice slibnou a bohatou Západní Qurnu, zatímco China National Petroleum Company získala kontrakt na mnohem menší ropné naleziště Ah-dáb. Američané dávali nepokrytě najevo, že na ziscích v „poválečném“ Iráku budou mít největší podíl členové vítězné koalice, tedy ti, kteří „prolévali krev“ a investovali značné finanční prostředky. Nicméně USA si byly také vědomy toho, že otázka irácké ropy je velmi citlivou záležitostí (Bremer, 2006: 120), a dychtivě zdůrazňovaly, že ropné bohatství je majetkem iráckého lidu.

Ropa měla bezpochyby hrát v „poválečné“ rekonstrukci Iráku klíčovou roli – Fond pro rozvoj Iráku (*Development Fund for Iraq*), zřízený Američany na obnovu země, měl tak čerpat většinu financí právě ze zisků z ropy. Ale vše bylo odvislé od množství produkované ropy, přičemž odhady produkce se značně rozcházely. V r. 1990, krátce před napadením Kuvajtu, produkoval Irák cca 3,5 milionu bd. Americká okupační správa chtěla do konce r. 2003 dosáhnout produkce 2 milionů bd a do dubna 2004 doufala v 2,8 milionu bd (což je téměř maximum, produkované Irákem během sankcí OSN). Podle různých optimistických odhadů v r. 2003 se mohla irácká produkce vyšplhat dokonce až na 10 milionů bd (!) v letech 2020–2025, ale jak jsme ukázali, vývoj šel jiným směrem.

Jestliže krátce po invazi bylo nemožné přesně odhadnout důsledky války pro irácký ropný průmysl, neboť situace v zemi nadále zůstávala nesta-

⁵⁴ K zajímavým dokumentům, hodnotícím význam irácké ropy (mimo jiné) pro EU v r. 2003, patří mj. *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the consequences of the war in Iraq for Energy and Transport* (2003). Tato analýza zdůrazňuje do jisté míry zanedbatelný vliv irácké ropy na ekonomiky EU – státy EU byly totiž v této době zásobovány především ropou z Norska (22,9 %), Ruska (22,5 %) a Saúdské Arábie (12 %), zatímco import irácké ropy do EU představoval jen cca 3,5 %.

⁵⁵ Čtyři největší ropné společnosti na světě byly v té době americké (Exxon Mobil a Chevron Texaco) a britské (BP-British Petroleum, Royal Dutch Shell) firmy. Páté místo pak patří francouzské společnosti Total.

bilní, v dalších letech se mělo ukázat, že vnitřní bezpečnostní poměry zmaří všechny optimistické prognózy. Autor této knihy v září 2003 v jednom svém článku poznamenával, že „není vyloučeno, že ozbrojený odpor, přetrvávající proti americkým jednotkám, odstartuje rozsáhlejší a systematickou sabotážní činnost proti ropnému průmyslu, což by mohlo mít dalekosáhlé negativní důsledky“ (Raděj, 2003: 9). Postinvazní léta ukázala, že irácké povstalecké skupiny se skutečně cíleně zaměřily na ochromení ropné infrastruktury, včetně pumových útoků proti ropovodům, vražd iráckých expertů a ničení pozemních konvojů, přepravujících vytěženou ropu. V letech 2003–2008 bylo v Iráku zaznamenáno 866 povstaleckých útoků proti ropným zařízením a zaměstnancům ropného sektoru a mnoho expertů také opustilo kvůli násilí či hrozbám Irák, což dále přispívalo k nežádoucímu útlumu ropného sektoru. Mimořádně, i při opakovaných útocích islámských radikálů na ropný sektor v Saúdské Arábii se tamní radikálové zaměřovali spíše na zaměstnance ropného průmyslu než na dobře střežená saúdská zařízení – přičemž když se poprvé (v únoru 2006) odehrál útok proti saúdskému výrobnímu záводу, radikálové zcela selhali kvůli bdělosti saúdských bezpečnostních složek (Jenkins, 2006). Irácké povstání je dnes důkazem celosvětově platné skutečnosti, že „ochromení kritické infrastruktury“ obecně patří ke stále užívanějším metodám rozmanitých radikálních skupin (Řehák et al., 2008: 59–60).

Je důležité si uvědomit, že irácké hospodářství získávalo ve zkoumaném období až 95 % devizových příjmů právě z ropy, přičemž tohoto faktu si museli být povstalci, toužící ochromit novou iráckou administrativu, velmi dobře vědomi (Keppel, 2006: 196). Stejně jako např. egyptští islámští radikálové začali v devadesátých letech útočit na zahraniční turisty v Egyptě (Raděj, 2002: 105–107), tedy i na sektor turistického ruchu jako takový, neboť ten byl největším zdrojem devizových příjmů egyptského režimu. Rovněž irácká uskupení se při povstání v letech 2003–2009 systematicky zaměřila na ropný sektor Iráku ve snaze vykolejit irácký režim a připravit ho o stěžejní část rozpočtových příjmů (Hashim, 2009: 50–51).

Dalším problémem byla otázka legitimacy americké okupační správy a jejího rozhodování v oblasti ropného průmyslu, které bylo v otázce této legitimacy postupně čím dál více zpochybňováno. Hlavními protihráči a kritiky USA byly zpočátku nacionalistické proudy v Iráku a zahraniční ropná konkurence. Zatímco Čína se v tichosti stáhla z uzavřeného kontraktu z roku 1997, Rusové přispěchali s prohlášením, že konečné rozhodnutí o osudu kontraktů

bude záležet na svobodně a zákonně zvolené vládě Iráku. S ohledem na roztržitost bývalé irácké protisaddámovské opozice se zdálo být uspokojivé rozdělení moci v Iráku dosti obtížným rébusem již v r. 2003, v době krátkého a vratkého míru, přičemž v té době jen málokdo počítal s tak vleklým obdobím nestability. Význam ropy pro budování nového a demokratického Iráku postupně nabýval na významu i pro irácké povstalce, kteří v útocích na ropný sektor našli účinnou metodu, jak oslabit irácký režim (Poole, 2008: 49). Nechybějí ani domněnky, že sabotáže proti ropnému průmyslu byly promyšleny již před invazí různými baasistickými činiteli, jejichž následné zapojení do povstaleckých aktivit mohlo napomoci ve vhodném výběru cílů a v efektivitě těchto útoků (Hashim, 2006: 197–199).

Některé povstalecké aktivity kvůli ropě lze určitě označit i jako druh kriminální aktivity a spíše jako organizovaný zločin než povstání. Pomineme-li však aktivity iráckých povstalců a kriminálních skupin, zaměřené na vlastní obohacení, mnohé povstalecké skupiny našly v pašování a černém prodeji ropy způsob, jak efektivně financovat svůj boj proti americké okupaci. Ve sledovaném období byly odhaleny různé vazby mezi iráckými úředníky a radikály (Oppel, 2008; srv. Poole, 2006). Propojení činitelů iráckého ministerstva pro ropu a radikálů z povstaleckých uskupení bylo sice někdy vynucené výhrůžkami, jindy však bylo založeno na zločinném spolčení s cílem získat co největší nelegální příjmy. Americká vládní agentura GAO (*Government Accountability Office*) v létě 2007 odhadla, že 100 000–300 000 barelů ropy z denní produkce (v hodnotě 5–15 milionů USD) oficiálně neexistuje a zisky mizí v kapsách osob, zapojených do výnosného ilegálního byznysu. Rovněž v r. 2006 bylo v oficiální americké analýze odhadováno, že iráctí povstalci ročně vydělají 25–100 milionů USD na obchodech s ropou (Dabrowska-Hann, 2004: 11).

O propojení povstalců s ropným průmyslem svědčí množství odhalených korupčních kauz, jakož i propouštění zaměstnanců, podezřelých z napojení na povstalce. Korupce skutečně hrála významnou roli v oslabení efektivity ropného sektoru (Iraq Study Group Report, 2006: 22). Například jen v polovině r. 2005 vyhodilo irácké ministerstvo pro ropu cca 450 svých zaměstnanců z práce právě pro podezření z vazeb na povstalce (Wahhab, 2006). To svědčí o promyšleném propojení povstání (ale též kriminálních struktur) a ropného sektoru – a z toho důvodu zahraniční ropné koncerny značně ne-

důvěřují investičnímu prostředí v Iráku, což dále může komplikovat rozvoj iráckého ropného sektoru (srv. Williams, 2009b).

Vzhledem k nízké ceně irácké ropy, ve srovnání s cenami v sousedních zemích, je ukradená irácká ropa nejčastěji pašována do zahraničí, hlavně do Jordánska a do Sýrie.⁵⁶ Ne všechny pašerácké skupiny jsou pochopitelně napojeny na povstalce, avšak odhaduje se, že asi polovina z těchto černých příjmů v rukou iráckých povstalců končí. Snaha vyšetřit podobné zločiny naráží na mnoho nesnází, k nimž patří třeba i korupce v nejvyšších sférách moci, pokračující nestabilita Iráku a též cílené zastrašování a zabíjení osob, vedoucích vyšetřování. V průběhu námi sledovaných let tak byli zavražděni mnozí iráctí soudci, pověřeni iráckou vládou, aby podobné praktiky odhalili.⁵⁷

Popsaná taktika hrála v tomto období iráckého povstání dozajista významnou roli v repertoáru taktických metod iráckých povstalců, kteří tak vlastně v praxi vedli boj proti západním „materialistickým křížovým výpravám“, jež mají dle prohlášení celosvětově významných osobností islámského radikalismu (např. Usáma bin Ládín či Ajman Zawahíri) ukrást islámským národům jejich nerostné bohatství, především ropu (Barker, 2009; Blanchard, 2005; srv. Pennebaker–Chung, 2007). Expertní komise amerických odborníků, která v r. 2006 vypracovávala podrobnou zprávu o situaci v Iráku, dokonce v jednom svém doporučení (Recommendation 23) pro americkou administrativu vyzývala k tomu, aby americký prezident opět konstatoval, že „USA neusilují o kontrolu irácké ropy“ (Iraq Study Group Report, 2006: 43).

5.4 Taktika únosů

„Každý Iráčan nebo cizinec, který spolupracuje s okupační mocí, je legitimním cílem. Ministři, žoldáci, překladatelé, obchodníci, kuchaři či služky, nezáleží na stupni kolaborace.“

⁵⁶ V době embarga OSN docházelo také k podobným pašeráckým aktivitám, ačkoli tehdy nad tímto jevem přivíraly západní státy oči, zvláště pokud byla ropa pašována jejich regionálním spojencům – Jordánsku a Turecku. Svědčí o tom i různá prohlášení západních představitelů (Sherwell, 2005).

⁵⁷ Viz např. senátní slyšení amerického soudce Arthura Brennana, který v Bagdádu působil jako protikorupční expert (Senate Democratic Policy Committee Hearing, 2008).

Podepsat smlouvu s okupanty znamená podepsání rozsudku smrti. Iráčan či nikoli, jsou to zrádci. Nezapomínejte, že jsme ve válce.“

(z rozhovorů s povstalcí, vedených novinářkou Alix de la Grange v r. 2004; de la Grange, 2004)

Zvláště od dob únosů, prováděných v osmdesátých letech 20. století libanonským šiitským Hizballáhem během libanonské občanské války (Chami, 2005: 264–267), hraje taktika únosů (nejen) západních občanů značnou roli v modu operandi některých radikálních islámských uskupení. Bylo by až s podivem, kdyby tuto taktiku nevyužily též elementy iráckého povstání, které z ní učinily jeho velmi efektivní součást (Jenkins et al., 2005).

„Zlověstný“ rys mnoha únosů, mnohdy primárně zaměřených na občany západních států, není jen záležitostí Libanonu osmdesátých let či současného iráckého povstání (2003–dosud), ale lze ho zaznamenat jako součást taktiky velmi různorodých skupin (Collins, 2002: 197–198). Pozoruhodné shodné rysy taktického využívání únosů nalezneme i v současném afghánském povstání (2002–dosud), přičemž je zajímavé, že desetiletý boj proti sovětské okupaci v letech 1979–1989 byl zcela prost podobné taktiky (neprobíhaly úmyslné únosy, zjetí byla důsledkem bojů). Dalo by se zcela jistě argumentovat mnohými faktory, které by tento fenomén tehdejší „nemedializace“ vysvětlily, neexistencí internetu v té době počínaje a odlišné kultury medializace oné doby konče – avšak svou významnou roli v dnešních např. afghánských únosech jistě sehrála inspirace Irákem (Karzai, 2007: 65). Široký strategický význam promyšleného únosu dokazuje (nejen) pro islámské radikály např. i stále nevyřešená kauza uneseného izraelského vojáka Gilada Šalita, zadržovaného palestinskými únosci z hnutí Hamás již od léta 2006, přičemž řešení jeho vleklé kauzy rozděluje i dnes izraelskou společnost (Eetta, 2009). Palestinský Hamás mimochodem prováděl únosy již na přelomu osmdesátých a devadesátých let, avšak ani tyto kauzy nebyly tehdy výrazně medializovány – v jednom případě sice bylo požadováno propuštění palestinského *šajcha* Ahmada Jásína, avšak Hamásu šlo o klasické vydírání, nikoli např. o snahu vyvolat hrůzu natočenou popravou. Když tehdy Izraelci únoscům nevyhověli, izraelský pohraničník Nassim Toledano byl v r. 1992 nalezen zavražděn (srv. Mendel, 2000: 188 a 191). Trend dnešní medializace podobných incidentů zcela jistě nahrává únoscům, kteří mohou propagovat

své názory a cíle a zastrašovat oponenty před zraky diváků na celém světě (Rubin–Gershowitz, 2005).

Zvláště západní režimy, které kladou důraz na pomoc svým občanům v nouzi (navzdory jasnému „ne“ vůči vyjednávání s únosci), se ocitají v jisté taktické nevýhodě, neboť kvůli zavedeným politickým zvyklostem, veřejnému mínění, tlaku opozice a silně vnímanému étosu „neopuštění druhů v boji“ (izraelská armáda) jsou někdy ochotny k velmi nevýhodným dohodám – příkladem může být výměna ostatků dvou zabitých izraelských vojáků (z léta 2006) za ostatky cca 200 libanonských a palestinských militantů, čtyři vězněné příslušníky Hizballáhu a léta vězněného libanonského radikála Samíra Quntára v létě 2008 (Peraino, 2008). I v Iráku patrně došlo k podobným ústupkům západními státy (srv. Rubin–Gordon, 2009).

Nejen v Iráku tedy můžeme definovat několik vzájemně se doplňujících impulzů pro provádění únosů cizinců povstalci. Cílem těchto únosů je např. zastrašit (západní) civilní experty a odradit je od angažování se v okupovaných zemích (Poole, 2004: 144), kde by se podíleli na postkonfliktní rekonstrukci, nebo dále vystrašit západní veřejnost hrůznými záběry později popravovaných rukojmích. V pozadí některých útoků může být též úsilí vyvolat mediální nátlak na konkrétní západní vládu, svou roli může hrát i snaha o změnu nálad veřejnosti v západních zemích aj. Atraktivita západních rukojmí jako „pákoví“ pro vydírání je tedy nasnadě. I při autorových pobytech v Jemenu a v rozhovorech s různými jemenskými horaly, kteří patřili ke kmenům, jež unášely v devadesátých letech 20. století západní turisty, a následně vyjednávali s jemenskou vládou o splnění svých požadavků, byl tento trend zřejmý. Jak lakonicky a s úsměvem konstatovali sami Jemenci, kdyby byli uneseni místní (jemenští) obyvatelé, nikdo by s únosci nevyjednával a ti by nezbudili svým činem téměř žádnou pozornost u nejvyšších jemenských míst.

Obdobně v Iráku bylo pro některé skupiny za povstání mediálně „vděčnější“ spíše unášení cizinců než únosy místních obyvatel, které by se většinou ani nedostaly do zpráv západních médií. Rozmach taktiky únosů v Iráku se však netýkal pouze občanů západních zemí, ale např. také občané někdejšího východního bloku, nebo občané islámských zemí byli v Iráku unášeni a mnohdy též zavražděni. Příkladem může být únos a zavraždění dvou alžírských diplomatů v létě 2005 (Wong, 2005), nebo únosy a zavraždění egyptských, marockých a nepálských občanů v průběhu povstání.

Zatímco v Iráku byli v předešlých letech mnozí (nejen) západní rukojmí propuštěni (i když mnohdy za nevyjasněných podmínek), někteří byli též povstalci vědomě a úmyslně brutálně zavražděni, přičemž videonahrávky zachycující tyto akty poté kolovaly na radikálních islámských webových stránkách jako součást povstalecké propagandy. První podobným a nechvalně proslulým případem byla bestiální poprava amerického rukojmího Nicholase Berga na jaře 2004, která vzbudila kýženou celosvětovou pozornost (např. Nicholas Berg Beheading). Způsob jeho popravy dokonce od té doby vzbudil i diskuse v odborných kruzích o tom, nakolik byla jeho poprava „islámská“, či naopak odporující islámským principům (Furnish, 2005). Bestiální způsob některých poprav, prováděných nožem, jímž unosci uřezali zaživa hlavu oběti, byl někdy kombinován i s podřezáním, ubitím, popř. výstřelem do zátylku. Navzdory mnoha provedeným popravám byla nakonec většina západních rukojmí iráckými povstalci propuštěna. V průběhu povstání byli několikrát uneseni i američtí vojáci, přičemž největší pozornosti se dostalo únosu dvou amerických vojáků v červnu 2006 (Poole, 2006: 93).

V letech 2003–2009 byla většina únosů cizinců spáchána pravděpodobně sunnitskými povstalci, třebaže přesná čísla chybějí. Ale pokud jde o únosy iráckých občanů, autor se domnívá, že situace může být zcela opačná, větší počet únosů měly totiž ve sledovaném období na svědomí šíitské skupiny, jejichž dominance zvláště v Bagdádu byla postupně stále zřejmější a projevila se i na vytvoření etnický čistých šíitských čtvrtí. Mnoho únosů iráckých sunnitů bylo provedeno též příslušníky iráckého ministerstva vnitra a irácké policie, které byly ovládány šíity (Dabrowska–Hann, 2007: 132).

Odhlédneme-li od propagandistické stránky únosů cizinců v Iráku, unášení se stalo noční můrou obyčejných Iráčanů, zvláště v době sektářské války mezi sunnity a šíity. Tehdy byly mnohé oběti „pouze“ uneseny a následně umučeny a zavražděny – bez kontaktování rodiny oběti, bez žádosti o výkupné apod. Únosy, jež nebyly motivovány snahou o zisk, mohly být dozajista projevem etnicko-náboženské nenávisti, osobní pomsty, psychopatickým aktem anebo i činem, zaměřeným na vyvolání exodu určitých etnicko-náboženských menšin a profesních skupin (Zangana, 2004). Kriminální únosy naopak někdy vykazovaly vysoký stupeň plánování, spojený s rychlým kontaktováním rodiny oběti, dobrou obeznámeností s finanční situací rodiny, sledováním rodinných příslušníků po únosu apod.

V době autorova pobytu v Bagdádu se v místním slangu irácké arabštiny říkalo psychologickému zpracování oběti a její rodiny, kvůli vyjednání co nejvyššího výkupného, „přežvejkání“. V mnoha statistických studiích, které se vynořily v uplynulých letech, je někdy dokonce za nejčastější způsob smrti v Iráku v letech 2003–2007 považován a explicitně zmiňován únos (únos, následovaný zavražděním oběti). Mnohé podobné statistiky vzbudily svými závěry a použitými metodami značnou kontroverzi a dnes existuje mnoho rozmanitých analýz, jež pokrývají určité období iráckého povstání, nebo zahrnují do svých statistik jen určitou část irácké společnosti, např. pouze policisty apod. (srv. <http://www.iraqbodycount.org/> či <http://www.icasualties.org/>).

Obrovské množství únosů prostých Iráčanů lze ovšem leckdy považovat spíše za kriminální činy, motivované snahou o získání výkupného, což tisíce podobných příběhů jen dokazují (Prusher, 2003; Cockburn, 2004). Je však zřejmé, že mnohdy je téměř nemožné odlišit kriminální a politickou motivaci únosu, a v případě kombinované motivace únosu lze jen těžko soudit, která motivace hraje primárnější roli. Nehledě na fakt, že k naprostému zmatení o motivu únosů přispívá i skutečnost, že i za únosy cizinců byl někdy čistě pragmatický kalkul únosců, že za cizince bude vyplaceno mnohem vyšší výkupné. Proto únosy cizinců zřejmě v některých případech prováděly i irácké kriminální gangy, které někdy dále mohly prodat svou oběť povstalecké skupině, jež měla jiný cíl než získání peněz (Hashim, 2006: 169–170; srv. Knickmeyer–Finer, 2005).

5.5 Propaganda

„A potom je tu Abú Abdulláh Ibn Qadús. Získal si takovou reputaci množstvím zabitých křesťanů ve Španělsku, že když se křesťan snažil napojit svého koně, a jeho kůň k vodě nepřistoupil, křesťan říkával: ‚Co je s tebou? Viděl jsi snad na hlavě Ibn Qadúse?‘ A Badr Ibn Ammar zabil lva svým bičem...“

(z knihy *Ilhaq bi qáfila* /Připoj se ke karavaně/, napsané za afghánského povstání proti ruské okupaci v le-

tech 1979–1989, autorem je *šajch* Abdulláh Ibn Júsuif Azzám⁵⁸)

„...., *Tento graf*“, poznamenal důstojník, „ukazuje aktivity FLN v Kabylii od začátku povstání v listopadu 1954. Zaznamenali jsme tam všechny jejich akce, léčky, vraždy a sabotáže, ať už byly zaměřeny proti našim silám, nebo proti civilistům.“

„A co jsou ty pravidelné vzestupy incidentů na té křivce?“, zeptal se Kleiman. „Myslíte všechna ta období listopad–prosinec v letech 1957, 1956, 1955? Tomu tady říkáme »horečka OSN«. Každý rok, když touhle dobou Valné shromáždění v New Yorku diskutuje o alžírském problému, povstalci zvýší své aktivity.“

(vzpomínky francouzského důstojníka Davida Galuly, působícího v alžírském berberském regionu Kabylii v letech 1956–1958 za alžírského povstání; Galula, 1963: 5–6)

Třebaže otázka povstalecké (zvláště mediální) propagandy je zmíněna až jako jedna z posledních taktických metod iráckých povstalců, nikterak to neznamená, že by byla povstalci v boji proti zahraniční okupaci Iráku v letech 2003–2009 podceňována či tlumena (srv. Al-Marashi, 2008). Právě naopak, hraje do zajisté velmi významnou roli, a to v několika ohledech. Předně je třeba brát zřetel na její inspirační potenciál v řadách iráckého povstání, jeho sympatizantů a potencionálních stoupců v samém Iráku. V tomto případě tedy slouží podobně zaměřená povstalecká propaganda pro utvrzení bojového odhodlání, zdůraznění dosavadních vojensko-politických úspěchů a také může pomoci při verbování nových aktivních či pasivních stoupců iráckého povstání. Druhotnou roli může hrát na iráckém jevišti podle autora mínění rovněž zastrašení oponentů radikálních skupin z řad domácího obyvatelstva a „kolaborantů“ s americkou mocí. Existují sice badatelé, kteří se domnívají, že irácké publikum je povstalci pro potřeby propagandy chápáno

⁵⁸ Abdulláh Azzám, původem Palestinec, byl jedním z předních představitelů afghánského odboje proti sovětské okupaci. Napsal dvě vlivné knihy (mj. o *džihádu*), dodnes cirkulující v kruzích islámských radikálů po celém světě, stejně jako nahrávky s jeho kázáními. Zahynul při pumovém atentátu v Pákistánu v r. 1989. Je považován za duchovního mentora Usámy bin Ládina a dalších proponentů radikálních islámských uskupení.

většinou co do významu jako druhotné (srv. Kimmage–Ridolfo, 2007: 75–76), avšak toto tvrzení je sporné.

V širším pohledu některé části propagandy slouží též k šíření pozitivního obrazu o iráckých povstalcích, přičemž je pro povstalce žádoucí šířit tento libivý obraz v řadách muslimské *ummy*, ať již v islámském (především arab-ském) světě či např. v Evropě. Mnohá média, zvláště s celoarabským dosahem, následně pomáhají šířit poselství iráckých povstaleckých uskupení mezi arabskou populací v zemích tak odlišných, jako je Maroko či Saúdská Arábie, přičemž průzkumy v různých arabských zemích ukazují, že převážná většina obyvatel je iráckému povstání velmi příznivě nakloněna (Kull, 2007: 7–8). V neposlední řadě jsou určité prvky povstalecké propagandy určeny primárně Západu a mají za cíl vyvolat bázlivý respekt západní veřejnosti (ať již její civilní či vojenské části) k iráckým povstalcům, nebo např. vyvolat strach z povstaleckých metod a neutuchající houževnatosti radikálů. Ostatně různé (nejen) západní státy, působící v Iráku v minulých letech, měly i kvůli pochmurné reputaci povstalců problémy s personálním obsazením svých ambasád a rekonstrukčních projektů. Některé povstalecké apely se také primárně zaměřují na vylíčení amerických válečných zločinů a vykreslení americké operace jako trvalé okupace Iráku, která má mj. okrást irácký lid o obrovské nerostné bohatství, především o ropu (Ford, 2005: 54–55).

Z uvedených důvodů se stala povstalecká propaganda významným faktorem ve vedení operací proti (nejen) americké okupaci Iráku. Kromě rozličných videonahrávek, umístěovaných nejčastěji na radikálních islámských webech, můžeme k povstalecké propagandě řadit též delší filmy, básně, písně a radikální islámská kázání, šířená na nosičích typu CD, DVD a zvláště na laciných magnetofonových kazetách. Objevovaly se též četné graffiti jako zvláštní forma povstalecké propagandy (Garfield, 2007). Ani americká armáda však nezahálela a v uplynulých letech investovala nemalé prostředky do psychologické války proti povstalcům. Lze se domnívat, že nebýt tak intenzivní povstalecké propagandy, škála amerických propagandistických činností by nebyla zdaleka tak pestrá a rozsáhlá. Američané pro svou psychologickou válku zvolili tištěnou propagandu, televizní a rozhlasové šoty či např. billboardy.⁵⁹ Dočkali se však kritiky za neúměrnost vynaložených finančních

⁵⁹ Viz např. senátní slyšení amerického soudce Arthura Brennana, který v Bagdádu působil jako protikorupční expert (Senate Democratic Policy Committee Hearing, 2008).

prostředků, které neodpovídaly dosaženým výsledkům. Sami Iráčané, skeptičtí ve své většině – a s odstupem času – k mohutné propagandistické mašinérii padlé diktatury, považovali americkou propagandu za směšnou, neadekvátní a především neefektivní.⁶⁰ V jistém ohledu jim mnohdy i americké propagandistické techniky připomínaly právě propagandistickou mašinérii Baasu (srv. Chehab, 2006: 101).

Bez ohledu na technickou formu nosiče spojuje velmi mnohé povstalecké propagandistické výstupy jejich barvitá a posměšná rétorika, protknutá pejorativními přívlastky a slovními hříčkami, kterou poté kopírují i další (nejen irácké) weby. Vojáci okupačních armád v Iráku jsou tak běžně označováni v historické reminiscenci jako „křižáci“ (*sálibijún*) či „uctívači kříže“. Irácká Národní garda (*haras watani*) je označována za „pohanskou gardu“ (*haras wathani*). Američanům se často dostává přívlastku „američtí psi“ (*ki-láb amrikijín*), „nevěřící“ (*káfirín* či *kuffár*) a příslušníci iráckých bezpečnostních složek, kteří spolupracují s americkou armádou, jsou „odpadlíci“ (*mu-rtaddún*) či „pokrytci“ (*munáfikún*). Šiitský duchovní Muqtada Sadr je často zesměšňován jako „špinavý Muqtada“ (*muqtada qadhir*), šiitský sbor Badr Corps (*munazzamat badr*) jako „sbor zrady“ (*munazzamat ghadr*) a šiité jsou obecně denunciováni mnoha dalšími urážlivými termíny.

O formě, obsahu a symbolice všech nejznámějších iráckých povstaleckých videonahrávek by bylo možné napsat rozsáhlou studii, která by se zabývala pouze tímto tématem. Videonahrávky, umístěvané hojně na islámské radikální weby po celém světě, se totiž staly páteří povstalecké propagandy. Ze zajímavých a svého druhu výmluvných ukázek povstalecké propagandy autor zvolil pro potřeby studie dvě delší nahrávky, které budou analyzovány na následujících řádcích.

Pozoruhodný snímek se objevil na radikálních webech v r. 2004 pod názvem *Bagdádský odstřelovač* (v arab. *Qannás baghdádí*). Nahrávka, která trvá přibližně 16 minut, je tvořena záběry, na nichž jsou kulkami odstřelovače zasaženi američtí vojáci v Bagdádu (Nance, 2007: 206–207; srv. Killeen, 2007: 114). Syrové záběry jsou doprovázeny emotivní *džihádistickou* hudbou, jakož i fotografiemi zasmušilých či plačících amerických a britských vojáků. Tvář amerického prezidenta Bushe ml. se objevuje pravidelně mezi

⁶⁰ Neúčinnost amerických snah dokumentuje poměrně výstižně např. kritická reportáž listu *Washington Post* (Londoň, 2009).

rakvemi, přikrytými americkou vlajkou. Na začátku jsou zobrazeny tváře předních politiků vybraných západních zemí, např. Bushe ml. nebo Tonyho Blaira. Čelo každého z politiků je po chvíli označeno v zaměřovači pušky, provrtáno kulkou a doprovázeno příslušným zvukovým efektem. Mezi obrazovými sekvencemi jsou na černém pozadí rudě psané věty, bilancující skóre odstřelovače. Začátek i konec nahrávky je hojně doprovázen recitovanými verši z koránu, přičemž ostatní části, mnohdy velmi drastické záběry, jsou podbarveny *džihádistickými* písněmi.

Své pevné místo si v propagandě iráckého povstání vydobily též písně (Poole, 2004: 180–182), veblicí irácký *džihád*. V jedné z nejproslulejších povstaleckých písní zaujme, zvláště českého čtenáře, odkaz města Brna v iráckém povstaleckém „folkloru“. Třebaže mnozí z Iráčanů mlhavě tuší, že Brno je město v České republice (a někteří podle osobních autorových zkušeností tvrdí, že Brno je „provincie v Československu“), téměř všichni obyvatelé Iráku znají především střelné zbraně, v Brně vyráběné.⁶¹ Nejslavnějším typům brněnských pušek se říká prostě „brno“ (v iráckém dialektu zní toto slovo jako „*barnau*“ či „*bernau*“).

Od dob zvláště druhé světové války je termín „*barnau*“ znám mnoha Iráčanům téměř bez rozdílu věku či pohlaví. Existují i fotografie, na nichž Saddám Husajn pózuje s brněnskou puškou. V Iráku dokonce existuje známé rčení: „Rolník, který zbohatne, bude mít novou ženu, nebo si koupí ‚brno‘“ (*falláh mín tiží filús, ló itzauwwiž mara, ló jaštari barnau*). Také v iráckém Kurdistanu, kde byl po léta veden odboj proti saddámovskému režimu kurdskou guerillou, tvořenou *pešmergy*, mají přísloví spojené s „brnem“: „Brno číslo 24 dělá *pešmergu*“ či „*pešmergu* dělá ‚brno‘“.

V domech mnoha iráckých mužů tak dodnes dědí z otce na syna brněnské pušky, ceněné pro jejich spolehlivost, přesnost a nenáročnou údržbu. Během americké invaze na jaře 2003 obléty svět oslavné obrázky neznámého iráckého rolníka, který byl režimem Saddáma Husajna oceněn za to, že brněnskou puškou (jak tehdy irácká média široce referovala) sestřelil při spojenecké invazi americký útočný vrtulník Apache AH-64.

⁶¹ Kdo z českých občanů pobýval delší dobu v Iráku, s potěšením mohl zaznamenat skutečnost, že „Brno“ je v Iráku vskutku velmi slavným pojmem. Dodávky zbraní ze Zbrojovky Brno, popř. i dodávky dalšího československého „speciálního materiálu“ do Iráku, mají velmi dlouhou tradici (Zidek–Sieber, 2009: 91–111).

Největší kuriozitou je tedy z pohledu českého čtenáře fakt, že jedna ze slavných písní iráckého povstání se jmenuje *Kulky z „brna“* (v iráckém dialektu foneticky „*Čélát il-Barnau*“). Píseň barda iráckých povstalců Sabáha Hášima Džanábího je dodnes jedním z největších „šlágrů“ iráckých radikálních uskupení (zřejmě především sunnitských).

Džanábí pochází ze sunnitského města Fallúďža. Připomeneme si jen, že Fallúďža je město, které proslulo zvláště krvavými boji proti Američanům na jaře a na podzim 2004. Rovněž zde byli „bestiálně“ zavražděni 4 bývalí příslušníci amerických elitních jednotek, pracující jako tzv. „*security contractors*“ pro US Army. Jejich zabití, vykuchání jejich střev a pověšení jejich zapálených mrtvol z mostu ve Fallúďži se stalo jiskrou, která zažehla americký útok na město v dubnu 2004 a též následné těžké boje americké námořní pěchoty proti povstalcům. Fallúďža se tehdy stala symbolem povstání proti americké okupaci, o čemž pojednává druhá kapitola studie.

Autor pro zajímavost předkládá celý text písně *Kulky z „brna“*, složené po krvavém dubnu 2004 ve Fallúďži:

Refrén (kterým též píseň začíná):

„*Vystřelily kulky z ‚brna‘ a minomet vypálil, povstaly Mósul a Dijála a lid Anbáru.*“

1. sloka: „*Basra, Mósul* (druhé, resp. třetí největší irácké město) *a Dijála* (třetí nejkrvavější provincie pro americké jednotky) *jsou první, kteří započaly odboj, ale také Fallúďža a Ramádí* (centrum provincie Anbár), *Bagdád zařval ‚svobodu‘ po vzoru svých předků, och, lidé z Ramádí, podpořte mě, podpořte povstání a pomstěte se za mě.*“

Refrén

2. sloka: „*Ve městě mešit, v matce všech mešit* (patrně odkaz na město Širqat, známé svou religiozitou, které leží poblíž Mósulu), *jsou všichni muži udatní jako lvi, každý statečný muž je jako Núr ad-Din* (středověký muslimský válečník a hrdina, bojující proti křižákům), *který uštědřil svým nepřátelům mnoho lekcí, Anbár je svědkem této chrabrosti!*“

Refrén

3. sloka: „*Amerika byla poražena a odtáhla z Fallúďži, zažila pohromu díky úsilí statečných mužů, a Chálidíja* (město mezi Fallúďžou a Ramádí, v provincii Anbár) *dala zrození mnoha udatným mužům, a o Amiriji* (západní předměstí Bagdádu) *jsste tolik slyšeli ve zprávách...*“

Refrén

4. sloka: „*Zeptej se na udatnost, kterou vidíš v Hítu* (město na západě Iráku, poblíž Ramádí), *budou ti přísahat, že tam Američané nestráví ani jedinou noc, skvělé, lidé ze Sámarrá* (velké město v provincii Saláh ad-Dín, útok na tamní šíitskou mešitu vyprovokoval tzv. sektářskou válku) *a z Tikritu* (centrum provincie Saláh ad-Dín – sunnitská oblast, z níž pocházel Saddám Husajn) *zesměšnil Bushe a zanechali Ameriku bezradnou!*“

Refrén

5. sloka: „*Lidé z Qijáry* (městečko u Mósulu), *Mósulu, Kirkúku* (centrum provincie Kirkúk) *a Širqatu jsou udatní jako lvi, a když jste v krizi, pomohou vám, lidé z Hawíjy* (odbojné město v provincii Kirkúk, přezdívané kvůli tamním americkým ztrátám ‚Anbár severu‘) *a z Bajdží* (významné průmyslové centrum Iráku, v provincii Saláh ad-Dín) *se postavili proti nepříteli a americká armáda byla poražena během jediné noci...*“

Refrén

6. sloka: „*Z Karbalá a z Nadžáfu* (významná šíitská města na jihu Iráku) *jsme dostali zprávu, že stateční muži v Hindiji* (městečko v provincii Babylon na jihu Iráku) *osvobozují Iráčany od křivd, lidé z Bábilu* (provincie Babylon, s centrem ve městě Hilla) *a z Mahmúdíji* (město na jih od Bagdádu, se značným množstvím amerických ztrát, spadá do tzv. sunnitského trojúhelníku smrti) *jsou stateční a chrání své domy...*“

Refrén

7. sloka: „*Obyvatelé Radwáníji* (část západního Bagdádu, s velkým prezidentským palácem Saddáma Husajna) *chrání Bagdád a v Abú Ghrajb* (de

facto západní předměstí Bagdádu, proslavené tamním vězením) jsou dobří střelci, nelíbí se jim, že Američané chtějí zůstat v Bagdádu, lidé z Muhitu (severní okraj Bagdádu) slibují, že ochrání bagdádské zdi...“

Refrén

8. sloka: „Udatní muži z Tarmíji (městečko v provincii Saláh ad-Dín, severně od Bagdádu) jsou bagdádskou zdi a nikdy se nebojí, lidé z Tadží (městečko na sever od Bagdádu, kde bylo zabito mnoho amerických vojáků na zamíňovaných přístupových cestách, je zde velká americká vojenská základna) a z Qádhimíje (severní, významná šiitská část Bagdádu) chrání bagdádskou bránu a udatní muži z Rášidíji (městečko severně od Bagdádu) chrání své příbytky...“

Refrén

9. sloka: „Lidé z Amáry (město na jihovýchod od Bagdádu, centrum provincie Mísán) jsou odvážní a jako lvi, přísahají, že se pomstí nepříteli, v Alí al-Gharbí a Alí aš-Šarqij (šiitské oblasti na jihovýchodě Iráku, u tzv. ‚bažin‘) není nespravedlnosti a také lidé z Džibájiš (část provincie Dhí Qár) a z bažin (bažinatá oblast na jihu Iráku mezi Eufratem a Tigridem, částečně při hranicích s Íránem, region s unikátní kulturou a etnickou strukturou) jsou udatní...“

Refrén

10. sloka: „Ve Fallúdži jsou muži jako vlci, v tmavé noci vyběhnou a jejich kulky zasáhnou svůj cíl, slunce svobody nikdy nezapadne, a my bojujeme rozkazem Boha proti obrovské armádě...“

Refrén

11. sloka: „Dvě třetiny střel vypálí lidé z Dijály, a jak říkali již předci, tak jeden z mužů Dijály vydá za dva tisíce mužů, když se pustí do boje. Lidé z Bábuby (centrum provincie Dijála), Himrínu a Chánaqínu (města v provincii Dijála) jsou dobří lidé...“

Refrén

12. sloka: „Amerika zažila u dveří Basry strašné věci a v Umm Qasru (irácký přístav v provincii Basra), bráně Basry, byli američtí vojáci nabráni na rohy, u Basry se americká armáda zhroutila...“

Refrén

13. sloka: „Muži z Kútu (centrum provincie Wasit) přeskočili řeku a připravili rakve pro Američany a nechali se slyšet, že Wasit nikdy nevzdají, i kdyby měli všichni zemřít. U Al-Hajj (město v provincii Wasit) a Rifáji (město v provincii Dhí Qár) připravujeme obranné zdi...“

Refrén

14. sloka: „Lidé ze Saada a Achbába (pravděpodobně místa v provincii Anbár?) jsou jako agal na hlavě (černá obruč, nošená okolo arabské pokrývky hlavy – zde je přirovnání míněno jako kompliment), a přišly odsud dobré zprávy ze západu země. Lidé z Ráwy jsou stateční a v Dulábu a v Aná (tři města v provincii Anbár) jsou skuteční muži...“

Refrén

15. sloka: „Muži z Fallúdži jsou jako sopka, která nikdy nevyhasne a vítr změn z Ameriky ji nikdy nezničí. Osvobodíme Bagdád a Jeruzalém, i kdyby naše krev uháněla jako kůň a tekla jako řeka...“

Refrén

16. sloka: „Sabáh Džanábí, který pochází z dobré rodiny, vám svou písní sdělil, abyste se tisíckrát pomodlili za proroka Muhammada a za dobré lidi...“

Refrén (stejný refrén, kterým píseň končí a jenž se na tomto místě několikrát opakuje).

Jak je vidno z textu, povstalecký bard Džanábí zakomponoval do své písně i obdiv k šíitským radikálům, neboť jejich bojůvky tehdy mj. přijížděly do Fallúdzí na pomoc sunnitským povstalcům. Píseň totiž složil asi dva roky předtím, než naplno vypuklo sektářské násilí mezi sunnity a šíity, zahájené zničením šíitské mešity ve městě Sámarrá v únoru 2006. Dnes je mimochodem možné si v Iráku i nahrát melodii této písně do mobilního telefonu a píseň zůstává velkým hitem iráckého sunnitského povstání.

Neméně zajímavé jsou též motivační písně šíitských milicí Mahdi Army. Tyto písně jsou v současném Iráku známy jako „*sadríját*“ (od jména Sadr). Na iráckém trhu, především v šíitských částech Bagdádu, jsou dnes k dostání magnetofonové pásky s mnoha takovými „*sadríját*“. Charakteristické je, že jsou tyto nahrávky provázeny kázáními uznávaných iráckých šíitských duchovních.

Jako zajímavou píseň předkládá autor jednu z těch typických, oslavujících Muqtada Sadra. Začíná kázáním otce Muqtady Sadra – jen pro připomenutí, velký *ájatolláh* Muhammad Muhammad Sádiq Sadr byl uznávaným kritikem saddámovského režimu a mluvčím iráckých šíitů v devadesátých letech. Se dvěma svými nejstaršími syny (staršími bratry Muqtady Sadra) byl zavražděn v únoru 1999 v šíitském svatém městě Nadžáf – skupina mužů tehdy zastoupila cestu jejich autu, které prostřílela. Vraždy byly patrně zorganizovány iráckým *muchábarátem* (zpravodajskou službou). Z odkazu svého obdivovatele otce dnes do značné míry čerpá Muqtada Sadr.

Kázání pochází z doby těsně před zabitím otce Muqtady Sadra – ve svém kázání *ájatolláh* Muhammad Sádiq Sadr vyzývá irácké šíity v pokračování (v té době zakázaných) šíitských pátečních modliteb. Ve svém kázání též naléhá na své souvěrce, aby se nepřestávali modlit ani v případě, že by byl zavražděn (jeho publikum rozumí, že režimem Saddáma Husajna).

Překlad⁶² písně:

⁶² Překlad obou písní byl na autorovo přání pořízen v Bagdádu v r. 2007 Iráčankou, jejíž jméno je autorovi známo, které však pro její vlastní bezpečnost neuvádí. Pro dvojí kontrolu obou překladů byl později (v r. 2009) osloven vysoký irácký důstojník, který v osmdesátých letech vystudoval v Brně VAAZ (Vojenskou akademii Antonína Zápotockého) a hovoří arabsky i česky. Rovněž jeho jméno zde není záměrně uvedeno z bezpečnostních důvodů. Třebaže oba texty pocházejí z pracovních překladů rodilých Iráčanů, neklade si autor nárok na naprostou přesnost, což je dáno mj. špatnou kvalitou nahrávek, obtížností iráckého dialektu arabštiny a obecně též květnatými arabskými jazykovými obraty,

„*Jsmo vojáci pravdy, ó, náš imáme* (rozuměn Muqtada Sadr), *vyrůstali jsme za zvuků střelby, ó, náš imáme, jsme vojáci pravdy a s Tvým souhlasem jsme zaútočili na vojáky křivdy* (rozumění vojáci USA), *rozdrtime vojáky křivdy, ó, náš imáme, vyrůstali jsme za zvuků střelby...*

Kdo se nás pokusí spolknout, bude šokován, uvzneme mu v krku (odkaz na jedno arabské přísloví), *nikdo nás neporazí, ó, náš imáme!*

Jsmo připraveni setkat se se smrtí a jsme dychtivi zemřít, vyrůstali jsme za zvuků střelby. Jsmo jako zlato, které nikdy nezreziví!

Zkropili jsme zem svou krví a ten, kdo nebrání svou vlast, nepatří mezi nás! Ó, náš imáme!

Přisaháme při Abbásovi a jeho useknutých rukách (odkaz na historickou postavu šíitského hrdiny Abbáse, zabitého při bitvě u Karbalá v r. 680 n. l.), *že nikdy neopustíme stezku sajjida* (v tomto kontextu uctivý titul pro Muqtada). *Stále dýcháme s jeho jménem na rtech!*

Náš imám je svědkem, že jsme nikdy nebyli poníženi! Smrt je již námi unavena a naše hlavy nikdy nespádnou!

Když nakážeš, vše vysoké na Zemi se zborší, ó, náš imáme, bojte se (Američané) *našeho hněvu!!!*

Jsmo přátelé noci a noc je naším bratrem, milujeme noc a noc miluje nás! Naše oči se nikdy nezavírají! Ó, náš imáme!!!“

Intenzivní boj na poli propagandy je při bližším pohledu v Iráku patrný dodnes, třebaže v současnosti se více pozornosti celosvětových radikálních webů apod. dostává „horkému“ Afghánistánu – avšak předcházející řádky jsou především důkazem obrovské přízpusobivosti iráckých povstalců, kteří se s využitím moderních technologií směle pustili do válečnického umění čtvrté generace (Poole, 2004: 223–224), v němž spleťtá zákoutí propagandy hrají velice významnou roli a mnohdy též utvářejí celosvětové mínění.

Obrovské množství propagandistických videonahrávek, písní, básní apod. svědčí o uvědomění si tohoto faktu iráckými povstalcí, ačkoli zůstává otázkou, nakolik byly různé formy povstalecké propagandy pouze jakousi vlastní sebezprezentací bez širších ambicí, či naopak zcela vážnými pokusy o ovlivnění světové veřejnosti. Předložené příklady jsou nicméně ukázkou, jak pes-

které v českém jazyce není možné zcela přesně vystihnout. Magnetofonové kazety s těmito písněmi jsou součástí autorova osobního archivu.

trá a nápaditá povstalecká propaganda v Iráku byla a je, jakož i dokladem obrovské mentální pružnosti povstalců, reagujících vstřícně na moderní technologie, jimiž lze ovlivnit veřejnost na celém světě. Lze předpokládat, že inspirační potenciál irácké povstalecké propagandy bude v dalších desítkách let připomínán v mnoha částech islámského světa, kde budou zuřit vojenské konflikty, a irácká povstalecká propaganda bude jistě velebena, kopírována i napodobována dalšími radikálními islámskými uskupeními.

5.6 Islamizace veřejné sféry na příkladu iráckých žen

„A řekni věřícím ženám, aby cudně klopyly zrak a střežily svá pohlaví a nedávaly na odívání své ozdoby kromě těch, jež jsou viditelné. A nechť spustí závoje na řadra svá. A nechť ukazují své ozdoby jedině svým manželům nebo otcům nebo tchánům nebo synům nebo synům svých manželů nebo bratrům nebo synům svých bratrů či sester anebo jejich ženám anebo těm, jimž vládne jejich pravice, nebo služebníkům, kteří nemají chťiče, anebo chlapcům, kteří nemají pojem o nahotě žen. A nechť nedupou nohama, aby lidé postřehli ozdoby, které skrývají. A konejte všichni pokání před Bohem, ó věřící, snad budete blaženi!“

(výňatek ze *súry* 24 jménem *Núr* (Světlo), verš 31; Kórán, 1991: 557)

Nezasvěceným pozorovatelům by se jistě mohlo zdát, že se postavení iráckých žen po pádu diktatury Saddáma Husajna změnilo k lepšímu, avšak to jen při neznalosti reality a též názorů iráckých žen na jejich nynější situaci. Převážná většina iráckých žen se totiž podle rozmanitých zpráv, analýz a průzkumů, provedených v letech 2003–2009, domnívá, že jejich postavení se od r. 2003 zhoršilo (In her Own Words, 2009; srv. Abdela, 2005; Beaumont, 2006). Dokládají to i autorovy osobní rozhovory s Iráčkankami v průběhu r. 2007. Příznačné je, že mnohé Iráčkanky byly v době rozhovorů s autorem v moderním, západním oblečení, nalíčené a bez islámského závoje. Před vyjitím do bagdádských ulic si však nasadily přinejmenším závoj, zakrývající vlasy, popř. si oblékly i islámský oděv, halicí jejich křivky a nepřítahující

k nim pozornost. K podobné opatrnosti nutily irácké dívky i jejich rodiny z obav o bezpečnost dívek (Beaumont, 2006). Oděv ženy v Iráku a otázky s ním spjaté tak vskutku v lecčems symbolizují proměny postavení iráckých žen ve společnosti a poukazují na jednu z významných taktických metod iráckého povstání – islamizaci veřejné sféry radikálními islámskými skupinami. Z toho nepřímou vyplývá, že povstalci, kteří byli za povstání hnáni primárně nacionalistickými motivy, se do vynucované islamizace společenských norem pravděpodobně nepouštěli, a tato taktika tak byla patrně doménou převážně islámských radikálů v řadách iráckého povstání. Rovněž není vyloučeno, že snahy o islamizaci někdy prosazovaly různé kriminální a psychopatické gangy s různorodou motivací, jež se jinak do iráckého povstání významněji nezapojily.

Rozmanité islámské radikální skupiny (sunnitské i šíitské) během povstání násilně prosazovaly různé podoby islámských norem ve veřejné sféře – šlo např. o zakazování alkoholu a ničení prodejen s alkoholem (v krajním případě i vraždění prodejců alkoholu), ničení nočních klubů a dalších „neislámských“ zařízení, cílené vraždění prostitutek i o snahu o omezení svobody iráckých žen. Podobné excesy mají na svědomí např. sunnitské skupiny v provincii Anbár, šíitská Mahdi Army v severovýchodním Bagdádu a formace ISCI v Basře, která zde začala v r. 2005 zavírat dokonce i kina a videopůjčovny (Nasr, 2007: 195). Pomineme-li fakt, že ženy v Iráku čelily během let povstání stejným problémům jako muži (nedostatek elektřiny, nekvalitní voda, špatná finanční situace, bezpečnostní hrozby aj.), přece jen se jejich postavení v některých ohledech lišilo – radikálové se především mnohokrát pokusili o omezení společenského postavení iráckých žen, přičemž jakýmsi symbolem tohoto trendu byla vynucovaná a striktnější norma v odívání žen na veřejnosti (Keppel, 2006: 207; srv. Allawi, 2007: 397).

Vášnivě diskuse o obecném statutu žen v islámském světě nejsou ani v islámském prostředí novinkou (Kropáček, 1996: 83–91; srv. Stillwell, 2009), ale západnímu světu jsou v posledních desetiletích předkládány a zprostředkovávány se stoupající naléhavostí, dokonce jako svého druhu „módní záležitost“, která však často svým povrchním „záběrem“ a hysterií přispívá k vytrácení původního smyslu debaty (Kramer, 2002). A jen málo témat je tak ožehavých jako např. otázka zahalení ženy (Kropáček, 1996: 88–90; srv. Křikavová et al., 2002: 122–132) – ovšem nošení islámského závoje je natolik komplexní problematikou, že lze pouze nastínit některé zajímavé a nepřilíh

známé směry výkladu a chápání. Dříve se však budeme zabývat pozoruhodnou islamizační agendou iráckých povstalců.

Verš z koránu, citovaný v záhlaví podkapitoly, je jednou z mnoha pasáží, která vzbuzuje vášnivé spory a odlišné výklady. Klasické zdroje islámského práva a spisy učenců, hodnotící otázku zahalení muslimských žen, poskytují dostatek „munice“ zastáncům velmi rozporuplných a odlišných názorů. To ostatně není tak překvapivé, neboť odlišný výklad (nejen) koránu se zdaleka netýká pouze islámského závoje, za což může především rozmanitost islámského práva *šaría* (Kouřilová–Mendel, 2003). Část právních autorit se v průběhu uplynulých staletí shodla na výkladu, že přísnější pravidla zahalování žen se týkala v tehdejší pouštní Arábii zvláště žen zakladatele islámu, proroka Muhammada, přičemž ostatní muslimské ženy se měly oblékat cudně. To ve většině výkladů znamenalo zahalenou ženu, které islámský oděv nechával volná a nezakrytá zápěstí a ovál obličeje. Tělo, šije a vlasy měly být většinou zahaleny. Jiné právní autority volaly po ještě přísnějším zahalení, kdy měl být ženě povolen pouze volný průzor pro oči, někdy dokonce jen pro jedno oko, a např. se někdy požadovalo i nošení rukavic. Liberálnější učenci dávali sice přednost cudnému zahalení, ovšem to mohlo např. znamenat i odkryté vlasy a odvážnější oděv. V praxi pak byla pochopitelně norma dikтовána politickými a socioekonomickými souvislostmi jednotlivých dějinných epoch islámského *chalífátu* a drastické rozdíly bylo možné najít, stejně jako je tomu dnes, i v rámci stejného území (The Islamic World, 2009) – povaha těchto rozdílů byla a je dána společenským rozvrstvením, do značné míry rozdílností měst a venkova (Robinson, 1996: 221–223), anebo v neposlední řadě též kvalitou interpersonálních vztahů v rodinách.

Stejně jako tomu bylo kdysi, je i dnes v mnoha muslimských komunitách rozhodujícím faktorem veškerého dění názor a postoj mužských autorit. Patriarchální struktura společnosti se udržuje zvláště silně na venkově, ať již právě v Iráku, v Afghánistánu, v Turecku nebo např. v Tunisku. Čest ženy, jejíž integrální součástí je cudné zahalení, stále v mnoha oblastech představuje čest rodiny a klanu, a muži si tuto výsadu žárlivě střeží. Žádný muž by se v tradicionalistických a konzervativních regionech pravděpodobně nevystavil posměchu okolí, že jeho žena je „děvka“, obléká se v rozporu s dobrými muslimskými mravy, a uvalila tak „pohanu“ na celou rodinu. V Iráku se tak za povstání často stávalo, že muži obdrželi výzvy, aby se jejich ženy a dcery začaly „správně“ oblékat. Trestem za neuposlechnutí mohlo být znásilnění žen,

vraždy rodinných příslušníků apod. Tyto výhrůžky se dotkly dokonce i iráckých křesťanských rodin (Chehab, 2006: 236; srv. Rosen, 2006: 136–137).

Relevantním faktorem je nesporně rozdíl mezi městem a venkovem. Svěrázný a puritánský venkovský element je dnes následkem překotné urbanizace mnohdy přesouván ze svého tradičního prostředí a postupně vystavován zkouškám v městských aglomeracích. Frustrování a nezaměstnaní muži vnímají v novém domově otázku cudného zahalení ženy ještě naléhavěji než v původním venkovském prostředí, prostém městských nástrah a dekadence. Podle mj. nového postavení muže je tak reakce nově přibývajících venkovanů v podstatě dvojitá – může buď dojít k jakémusi rozmělnění vesnické morálky a zvolení „modernějšího“, „více městského“ šatu, nebo naopak (což bývá zřejmě častější případ) k vědomému posilování „morálnější“ islámské identity a k ještě přísnějšímu zahalení ženy. Postavení muslimských žen–přistěhovalkyň může však být nesmírně různorodé (Frouzová, 2005; srv. Frouzová, 2006).

V dobách (nejen) politických krizí a převratů může ženský závoj rovněž značit příslušnost a sympatie k různým politickým proudům, popř. v dnešním Iráku svědčit o změně společenských či bezpečnostních poměrů. Zatímco za islámské revoluce v Íránu bylo zahalení ženy náznakem protestu proti šáhově diktatuře, v dnešním Turecku či Francii může být protestem proti establishmentu, který může mít mnoho vyznění. Takzvaná „šátková aféra“ ve Francii se promítla i do iráckého povstání, kdy únosci francouzských novinářů dávali svůj čin do souvislosti se striktním postojem francouzských úřadů vůči zahaleným muslimským ženám. V Turecku dnes ženy mohou tak šátkem hlásat svou příslušnost k politickému islámu, sympatie s islamizačními tendencemi, odpor proti vměšování armádních elit do života společnosti nebo prostě jen snahu rozhodovat samy o sobě. Ve Francii může jít jak o protest proti laickému školství, nerespektujícímu islámské principy, tak také o instinktivní obranu ženy proti násilí v cizineckých ghettech velkých měst. „Správným“ islámským šatem a cudným chováním se zde žena může vyhnout obtěžování nebo dokonce v krajním případě i (pokusu o) znásilnění (!). Tato děsivá logika francouzských muslimských ghatt není s jistou nadsázkou nepodobná atmosféře afghánských uprchlických táborů v Pákistánu a též různým částem Iráku během současného povstání.

Nošení šátku nebo naopak jeho odložení může být způsobeno neuvěřitelně pestrou škálou důvodů a motivací. Někde lze přirozeně i při téměř stej-

ných podmínkách nalézt diametrálně odlišné způsoby chování. Zmiňme tedy pro zajímavost, že např. berberské ženy v Maroku tradičně nebyvaly nuceny k zahalování kvůli své účasti na těžkých zemědělských pracích, při nichž by jim závoj překážel. Jiný příklad pak představuje puritánský Horní Egypt, kde by odložení závoje mohlo být chápáno jako těžký prohřešek. V Iráku se pak stal islámský šat prostředkem k odvedení pozornosti, snahou vyhnout se únosu a násilí islámských radikálů či prostě jen kriminálníků v době chaosu.

Je tedy jistě nesporné, že postavení žen a otázka jejich zahalování svědčí o aktuální situaci v různých oblastech. V dnešním Iráku je tak vlivem iráckého povstání zřejmé, že ženy se na ulicích iráckých měst cítí více ohroženy, a proto se i více zahalují. Šedesátá a sedmdesátá léta se nesla ve znamení evropsky oblečených iráckých děvčat a žen, bujaré zábavy v tančírnách nad Tigridem a u vyšších vrstev též celkem pozoruhodnou emancipací iráckých dívek, již nahrával socialistický režim strany Baas. Vnitropolitická atmosféra Iráku se postupně začala měnit. Od osmdesátých let pozorovaly irácké ženy postupné změny ve svém sociálním statutu, v diktátu všeobecně přijímané a přijatelné módy, ve vnímání ženských práv apod. Mohla za to především politická situace, kdy Irák „krvácel“ za irácko-iránské války a sílilo volání politického islámu. Na jednu stranu byla sice ještě více posílena emancipace žen, jež musely nahradit statisíce iráckých mužů, kteří odešli na frontu, a výrazně se zlepšilo jejich postavení v rámci iráckého rodinného práva, na druhou stranu režim nestál o to, aby se ženy v tak překerní situaci, v níž se Irák nacházel, na veřejnosti „svůdně“ oblékaly.⁶³ Avšak až devadesátá léta byla svědkem všeobecného a státem nyní náhle schvalovaného a prosazovaného používání islámského závoje (Keppel, 2006: 195; srv. Allawi, 2007: 129).

Dramaticky a ještě výrazněji potom změnil situaci iráckých žen konflikt v Perském zálivu v r. 1991. Ve snaze posílit svou oblibu a reputaci u religiozních vrstev obyvatelstva a vzbudit zdání zbožného muslima, posílil např. Saddám Husajn v iráckém vzdělávacím sektoru učební osnovy, vyučující korán a islámskou právní vědu (srv. Davis, 2005). V jednom z podobných kroků v r. 1990 prezidentským dekretem schválil imunitu pro muže, kteří zabijí svou ženu, dceru apod. pro porušení „rodinné cti“ (fenomén nazývaný v angličtině „honour killing“). Odhaduje se, že do r. 2003 takto přišlo o život

⁶³ Za tento postřeh je autor vděčen rozhovorům s mnohými Iráčkankami, s nimiž v průběhu r. 2007 hovořil v Bagdádu a v Erbilu.

cca 4000 iráckých žen. Islamizace veřejného života je v Iráku po r. 1991 patrná v mnoha ohledech (Allawi, 2007: 129–130; srv. Kropáček, 1999: 218).

Výsledkem popsaného vývoje je dnešní stav, kdy se zahaluje pravděpodobně mnohem více žen než kdykoli jindy v moderní irácké historii. Tradičním šatem na zahalení je v Iráku tzv. *abája* (dlouhý, splývavý černý šat, sahající k chodidlům a zahalující kromě hlavy i celou postavu, často sepnutý pod bradou, ovšem bez rukávů). Iráčanky kromě své tradiční *abáji* (tzv. *abája baghdádija*, tedy „bagdádská *abája*“) rozlišují také tzv. *abája chálidžija* (konzervativnější *abája* s rukávy, nošená v zemích Perského zálivu, která se zapíná na knoflíky). Šátek na zakrytí vlasů a temene se nazývá *hidžáb*.

Většina sekulárně smýšlejících dívek se v námi sledovaném období neodvážila na ulici vyjít příliš moderně oděná, či někdy i prostovlasá, což mohlo být ovlivněno čtvrtí, kde se pohybovaly, nebo celkovou bezpečnostní situací. Děvčata, která běžně před americkou invazí nosila džíny a upnuté halenky, vycházela na ulice iráckých měst zahalená *abájou* a/či *hidžábem*. V době chaosu a násilí to bylo nejlepší zárukou, že dívky zůstanou nepovšimnuty. Mnoho mužů, kteří by nemohli kvůli své etnické či náboženské příslušnosti projet check-pointy v některých oblastech Bagdádu, tam dokonce posílali své zahalené ženy (!), jež mnohde projely celkem bez povšimnutí a svým mužům mohly dovézt potřebné dokumenty aj. Mnoho iráckých intelektuálek bylo též od r. 2003 zavražděno v rámci všeobecného násilí, přičemž mnohé dostaly v posledních letech výhrůžné dopisy, aby se zahalily, zakryly si vlasy a chovaly se podle islámských pravidel (Chehab, 2006: 231–233). Ženy na venkově, které chodily pracovat na polička v nebezpečných oblastech Iráku, se kromě správného zahalení staraly též o svou bezpečnost tím, že s sebou brávaly na osobní obranu střelné zbraně (al-Salhy, 2009).

Pozitivní „vlastovkou“ do budoucnosti může naopak být opětovné začleňování iráckých žen do bezpečnostních složek – např. v r. 2009 rozhodla irácká vláda o tom, že se ženy mohou stát policejními důstojnicemi. Na podzim 2009 opustilo brány irácké policejní akademie v Bagdádu prvních padesát iráckých žen (Leland, 2009). Ty se historicky dostaly jako první ženy na elitní pozice, jež i dnes patří k nejprestižnějším pracovním místům v Iráku, třebaže jistě k velmi nebezpečným. Jde o pokrok i vzhledem k tomu, že Iráčanky dříve v řadách policie zastávaly jen nižší pozice, např. u dopravní policie či při prohledávání žen na check-pointech.